

עציצים, חממות, ומצעים מנותקים

דרכו של עולם היא, שצמחים גדלים בשדה, תחת כיפת השמים. במקרה זה עוסקות רוב המצוות התלויות בארץ, ובכלל זה מצוות השמיטה. בשיעור זה נעסוק בשאלה האם מצוות השמיטה חלה גם בתנאים שאינם רגילים - כגון צמחים הגדלים כשהם מנותקים מהקרקע, או תחת תקרה.

ביחידה הראשונה נעסוק בחיוב מצוות השמיטה בצמחים הגדלים בעציצים שאינם נקובים (שתחתיתם אטומה) ובצמחים הגדלים בעציצים נקובים (שבתחתיתם יש חורים).

יחידה א: דין עציץ נקוב ושאינו נקוב

1. משנה מסכת דמאי פרק ה משנה י
עציץ נקוב {עציץ שיש בו נקב} הרי זה כארץ.

תרם מה {גדל ב} ארץ על עציץ נקוב, מעציץ נקוב על הארץ - תרומתו תרומה.

משאינו נקוב על הנקוב - תרומה ויחזור ויתרום.

❖ לאור דברי המשנה, האם קיימים הבדלים בין צמח הגדל בעציץ נקוב לצמח הגדל בקרקע?

2. תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת כלאים פרק ז הלכה ו

משנה: עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש. רבי שמעון אומר: זה וזה אסורין, ולא מקדשין.

תלמוד: תני: אין בין עציץ נקוב לעציץ שאינו נקוב אלא הכשר זרעים בלבד, כרבי שמעון.

ברם כרבנן אית חורנין {ישנם הבדלים אחרים}: עציץ נקוב מקדש בכרם ושאינו נקוב אינו מקדש...

תני: עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה, ותרומתו אינה מדמעת, ואין חייבין עליה חומש, רבי יוסי בעי:

מהו לומר על פיתו המוציא לחם מן הארץ? רבי יונה בעי כן: דלעת כתלוש הוא לסכך בה?

❖ מהן ההלכות שמוזכרות בירושלמי לגבי עציץ שאינו נקוב? האם צמח הגדל בעציץ זה חייב במצוות התלויות בארץ?

❖ מהן שיטות רבי שמעון ורבנן ביחס להכשר לטומאה ('הכשר זרעים') בעציץ נקוב ושאינו נקוב? בהמשך נראה מהו המקור לכל אחת משיטות התנאים.

שיטת רבי שמעון מוסברת בבבלי במסכת שבת:

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צה עמוד א - עמוד ב

משנה: התולש מעציץ נקוב {בשבת} - חייב {מדאורייתא}, ושאינו נקוב - פטור. ורבי שמעון פוטר בזה ובזה.

גמרא: רמי ליה אביי לרבא, ואמרי לה רבי חייא בר רב לרב: תנן רבי שמעון פוטר בזה ובזה, אלמא: נקוב לרבי שמעון כשאינו נקוב משוי ליה; ורמינהו, רבי שמעון אומר: אין בין נקוב לשאינו נקוב אלא להכשיר זרעים בלבד? אמר ליה: לכל מילי - רבי שמעון כתלוש משוי ליה. ושאינו לענין טומאה - דהתורה ריבתה טהרה אצל זרעים, שנאמר על כל זרע זרוע אשר יזרע.

תרומתו תרומה - ליבול הגדל בקרקע ובעציץ נקוב יש אותה רמת חיוב בתרומות. לכן כשהפריש מתבואת האחד על השני - התרומה מועילה.

תרומה ויחזור ויתרום - רמת החיוב של הגדל בעציץ שאינו נקוב נמוכה מרמת החיוב בעציץ נקוב. לכן כשתרם מהגדל בעציץ שאינו נקוב - אינו פוטר מחיוב תרומה את הגדל בעציץ נקוב, וצריך להפריש עליו תרומה בשנית. עם זאת, מה שתרום נשאר בקדושת תרומה.

מקדש בכרם - כרם שצמחים גדלים באדמתו נאסר מדין 'כלאים'. איסור זה נקרא 'קדש', בעקבות הפסוק: 'פן תקדש המלאה'.

הכשר זרעים - צמחים המחוברים לארץ אינם מקבלים טומאה, גם אם נגע בהם דבר טמא. הצמחים יוכשרו לקבל טומאה רק לאחר שיתלשו וירטבו ב"אחד משבעה משקים". צמח הגדל בעציץ שאינו נקוב נחשב כתלוש, ויכול לקבל טומאה.

מהלכה - מדרבנן. אינה מדמעת - פרי של תרומה שנפל לתוך פירות חולין מתבטל כשהחולין הם פי מאה מהתרומה, אין לנהוג בתערובת בקדושת תרומה. כיון שהגדל בעציץ שאינו נקוב חייב בתרומה רק מדרבנן, לא החמירו בתערובת תרומה זו.

אין חייבין עליה חומש - ישראל האוכל תרומה שגדלה בארץ חייב להחזיר לכהנים את שווי התרומה שאכל, בתוספת חומש משוויה.

4. **רש"י מסכת שבת דף צה עמוד ב**
אשר יזרע - כדרך שאדם מוציא לזריעה, למעוטי מחובר כל דהו, להכי אהני זריעות יתירי דקרא, ומיהו, שאינו נקוב - תלוש גמור הוא.

זריעות יתירי דקרא - בפרשת הכשר לטומאה מוזכר השורש 'זרע' כמה פעמים, כדי ללמדנו שעציץ נקוב נחשב כמחובר שאינו מקבל טומאה, אף שלדינים אחרים דינו כתלוש.

5. **תוספות מסכת שבת דף צה עמוד ב**
ועוד פירש ר"י {לשיטת רבי שמעון} דהכי קאמר: אין בין נקוב לשאינו נקוב לענין מעשר ופאה וכלאים, דכיון דכתיב בהו: 'שדך' ו'כרמך', וכן במעשר כתיב: 'היוצא השדה שנה שנה', **חשיבי תלוש בין נקוב בין שאינו נקוב**.

חשיבי תלוש... - אף שעציץ נקוב נחשב כמחובר, הגדל בעציץ נקוב יהיה פטור בדינים בהם חייבה התורה רק ב'שדה' או ב'כרם'.

ואין בו חילוק אלא לענין הכשר זרעים וכל דדמי ליה כגון שבת, שאינן תלויים בדבר שהוא חשוב 'שדה' אלא בתלוש ומחובר, ובהנהו לא הוי נקוב כשאינו נקוב.

6. **רמב"ם הלכות תרומות פרק ה הלכה טו**
עציץ נקוב הרי הוא כארץ, וכמה יהא בנקב? כדי שרש קטן, והוא פחות מכזית.

❖ **האם הרמב"ם פסק כרבי שמעון או כרבנן?**

מקור הדין לרבנן

7. **רבי משה טיראני (מבי"ט) - קרית ספר הלכות תרומות פרק ה**
עציץ נקוב... התבואה שבתוכו הוי כארץ, כדילפינן מ'זרע זרוע אשר יזרע' וכו', ויכול לתרום ממנו על הארץ ואיפכא.

❖ **מהיכן לומדים לדעת המבי"ט שעציץ נקוב נחשב כקרקע?**

8. **הרב משה מרגלית - מראה הפנים מסכת מעשרות פרק ה הלכה א**
לרבנן דלכל מילי עציץ נקוב כמחובר הוא ושאינו נקוב כתלוש הוא, ודאי הוא דלא דרשי להאי דרשא דיעל כל זרע' וגו' לרבות טהרה לענין הכשר. דהא ממילא נפקא לן דנקוב - שהוא כמחובר לכל מילי אינו מכשיר את הזרעים, ושאינו נקוב שהוא כתלוש מכשיר... והאי זריעות יתירי דהאי קרא: 'על כל זרע' לדרשא אחרינא הוא דאתיא.

❖ **האם 'מראה הפנים' מסביר את שיטת חכמים כמו המבי"ט? הסבירו לפי דבריהם במה תלויה מחלוקת רבי שמעון וחכמים.**

רמת האיסור בעציץ נקוב בשביעית

9. **תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק א הלכה יב**
אין **בודקין את הזרעים** בגללים, אבל בודקין אותן באדמה ובעציץ, ומשיירין משביעית למוצאי שביעית, ומקיימין את העלויים שבגג אבל אין משקין אותן.

בודקין את הזרעים - בדיקת איכות הזרע נועדה לוודא שהזרע לא נפגם והוא ראוי להצמחה. **עלויים** - שם צמח. **אין משקין אותן** - ביארנו דין זה בשיעור 16 מקורות 30-31.

10. **תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ד הלכה ד**
אין בודקין את הזרעים באדמה בעציץ, אבל בודקין אותן בגללים בעציץ, ושורין אותן בשביעית למוצאי שביעית, ומקיימין את האלווי בראש הגג, ולא משקין אותן.

❖ **האם הירושלמי חולק על התוספתא (במקור הקודם) לגבי בדיקת זרעים בגללים או באדמה?**

11. **רמב"ם הלכות שמיטה - פרק א הלכה ו**
אין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים, ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרוען במוצאי שביעית, ומקיימין האלווי בראש הגג, אבל אין משקין אותן.

12. **רבי דוד בן זמרה - רדב"ז הלכות שמיטה - פרק א הלכה ו**

אין בודקין את הזרעים וכו'. גם זה שם { בירושלמי מקור 10 } כלשון רבינו, ובתוספתא שלנו שנויה בטעות, ובעי תרתי: בעציץ מלא גללים, אבל גללים בקרקע או עפר בעציץ לא, ומסתברא דאפילו ב{גללים הנמצאים ב} עציץ נקוב {מותר לבדוק את הזרעים}, דלא החמירו כל כך.

13. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מ

נוכל לומר שגם בשביעית עצמה לא אסור לזרוע בעציץ נקוב אלא מדבריהם... וראיתי שכן מטין גם דברי הרדב"ז {מקור 12}... מלשון זה של הרדב"ז שכתב 'דלא החמירו כל כך' משמע שכל עיקר איסור זריעה בעציץ נקוב הוא רק מדרבנן... גם בעל ספר מעשה רוקח על הרמב"ם כתב בפירוש כדברינו דזה לשונו שם: 'דיניקה מן הקרקע לא נאסרה דלאו עבודת קרקע היא, אלא דמשום היכר וזכרון לשביעית לא רצו להתיר במלא עפר והצריכו שנויה עכ"ל, הרי להדיא דסובר שאף לזרוע בו מעיקרא רק מדרבנן הוא דאסור ולא מדין התורה.

ומכל מקום לענין חרישה בהעפר שבעציץ לאחר שכבר נזרעו בו זרעים, נראה דמכל הלין דאמרן לעיל אית לן למינקט שהעפר עצמו כיון דמחובר לזרעים הרי הוא כקרקע.

14. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד טז הערה 1

נצנצה במוחי אפשרות של סברא, שאפילו בעציץ נקוב אין זה איסור דאורייתא בשביעית... ואילו הייתי מחליט בדבר זה היה אפשר להתיר לגמרי הזרוע בעציץ שאינו נקוב, אלא משום שלא קבעתי בזה מסמרות שייהא עציץ נקוב מדרבנן, ולכן הנחתי את החומרא בעציץ שאינו נקוב, אך על כל פנים לא להחמיר כל החומרות של שבת וכדומה.

❖ עיון נוסף: עיינו בדברי האחרונים הנ"ל, מדוע עציץ נקוב לא נחשב לשדה, והזריעה בו תהיה אסורה מדרבנן בלבד.

איסור דרבנן לזרוע בעציץ שאינו נקוב

15. הרב יונה נבון - שו"ת נחפה בכסף חלק א יורה דעה סימן ד

אחר העיון... נראה להביא ראיה לאסור בנידון דידן {זריעה בעציץ שאינו נקוב בשמיטה}, ממה שפסק הרמב"ם (תרומות ה, טז)... משמע דסבירא ליה דבאינו נקוב חייב בתרומות ומעשרות מדרבנן, שהרי כתב דתרומתו תרומה, והאי דינא הוא היכא דחייב מדבריהם כמו שכתב... ואילו בשאינו נקוב פטר לגמרי אפילו מדרבנן אינה תרומה כלל... הרי לך בהדיא דבעציץ שאינו נקוב חייב מדרבנן.

ונראה דהיינו טעמא דאסורו רבנן בעציץ שאינו נקוב, גזרה אטו עציץ נקוב דחייב מדאורייתא משום דהוי מחובר לקרקע, ואי שרינן להו בשאינו נקוב אתו למישרי נמי בנקוב, דהאי עציץ והאי עציץ. לכך גזרו רבנן דאף שאינו נקוב יהא חייב בתרומה ומעשר... ואם כן יצא הדין לנידון דידן דאף דהוי עציץ שאינו נקוב אסור לנטוע החבצלת {בשמיטה} מדרבנן.

ואל יאמר האומר דהתינת בזמן דשביעית נוהגת מן התורה, אכן בזמן הזה דאינה נוהגת אלא מדרבנן, לפי דעת רוב הפוסקים {ואין גוזרים גזירה לגזירה}... {שהרי} היכא שאיסורא שאסרו רבנן לאו מטעם גזרה הוא כמו הכא בשביעית אנו גוזרים בעציץ שאינו נקוב אטו נקוב כי היכי דלא לישתכח תורת שביעית.

❖ לדעת הנחפה בכסף, מדוע האיסור לנטוע בעציץ שאינו נקוב בשמיטה אינו נחשב כגזירה לגזירה אף שהיום שמיטה נוהגת רק מדרבנן?

שהרי כתב... - מכך שהרמב"ם כתב שאם תרם מגידולי עציץ שאינו נקוב על גידולי עציץ נקוב, יש משמעות לתרומה - מוכח שעציץ שאינו נקוב חייב בתרומות ומעשרות מדרבנן. אם לא היה חיוב מדרבנן, מה שהפריש לא היה נתפס בקדושת תרומה כלל.

16. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מא אות ד

בשו"ת נחפה בכסף {מקור 15} ובספר שדה הארץ (ג יורה דעה, כח) כתבו לאסור זריעה בעציץ שאינו נקוב בשביעית. והנה עיקר טעמייהו הוא משום דקא מדמי שביעית לתרומות ומעשרות. ובאמת מצינן שגם בכלאים גזרו איסור באינו נקוב אטו נקוב, ועיין ירושלמי סוף פרק ה דדמאי דאמרו שעשו חכמים את האינו נקוב כספק נקוב.

מכל מקום נראה שאין לדמות כלל גזירות חכמים זו לזו, אחרי שלא בכל מקום גזרו אינו נקוב אטו נקוב... ועל כרחך צריך לומר שדוקא בתרומות ומעשרות וכלאים שנוהג בכל השנים גזרו, **מה שאין כן ערלה**, ואם כן הכא נמי שביעית שהיא רק משבע שנים לשבע שנים. גם מהבעל המאור במסכת (ראש השנה טו, א) נשמע שסובר דלא גזרו על אינו נקוב בשביעית...

וראיתי בקונטרס אחרון לספר חזון איש {מקור 83} דאף שמביא ראייה דאסור מהרדב"ז (שמטה א, ו), מכל מקום נוטה הוא עצמו להקל בזה. ובסוף דבריו מסיים שם דהזורע בבית בעציץ שאינו **נקוב אף אם הוא של עץ או חרס יש לו על מה לסמוך**.

❖ **מהו הטעם לכך שה'מנחת שלמה' חולק על ה'נחפה בכסף'?**

17. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן כג

[תשובה בעניין איסור ספיחין בעציצים: ...כתבתי {במקור 9} דאין יסוד ברור שדיני שביעית נוהגים מדרבנן גם בעציץ שאינו נקוב כמו שחייב מדרבנן בתרומות ומעשרות... ואף גם לענין נקוב אם אמת הדבר מה שכתבנו דזריעה הוי שם רק מדרבנן, יתכן שדומה למקומות שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל דלא גזרו שם על הספיחין ויתכן דהוא מפני ששם זה רק מדרבנן, גם אפשר דהואיל ועציץ זוטר שיעוריה וקשה מאד לעוברי עבירה לשקר בזה ולומר שעלו מאליהם ולכן יתכן שגם בזה לא גזרו רבנן על הספיחין, על כל פנים נראה דבכגון דא על האוסר להביא ראייה ולא על המתיר.

18. הרב שמואל הלוי וואזנר - שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן רמו

הגאון חזון איש שביעית {מקור 83} מספקא ליה אם יש בכלל איסור דרבנן לענין שביעית בעציץ שאינו נקוב, וטעם ספיקו דאולי לא גזרו כמו בכל התורה משום חיי נפש, וכנראה ממה שכתב בחזון איש שם בהג"ה הרגיש דברדב"ז (שמטה א, ו) מבואר שגם לענין שביעית איכא איסור דרבנן באינו נקוב, ומה שכתב החזון איש דאין לנו מקור על זה בגמרא, אומר בטח דאין צריך למקור על זה דפשוט דכיון דבכל התורה יש גזירה דרבנן באינו נקוב אם היה שביעית יוצא מן הכלל היה להם לפרש זה.

מה שאין כן בערלה - על מנת שיהיה מותר לאכול מפירות העץ יש צורך לחכות שלוש שנים, אך ניתן לאכול מיד פירות הגדלים בעציץ שאינו נקוב. לדעת הרב אויערבך לא גזרו בעציץ שאינו נקוב דינים שנוהגים רק חלק משנות העץ.
אף אם הוא... - ביחידה ג יבואר שיטתו עציצים שנחשבים כנקובים אף שהם סתומים לגמרי, משום שהחומר ממנו הם עשויים אינו עומד בפני השורשים.

הרב שמואל הלוי וואזנר - (תרע"ד - תשע"ה) באוסטריה, נולד ובילדותו גם למד שם. לאחר מכן עלה ללמוד בישיבת חכמי לובלין שבפולין, והפך לאחד מתלמידיו הקרובים של ראש הישיבה (רבי מאיר שפירא, מייסד הדף היומי). עלה לארץ בשנת תרצ"ט והתיישב בירושלים. שימש כמורה הוראה בשכונת גבעת שאול. בעצת החזון איש מונה בשנת תשי"ד לרבה של השכונה 'זכרון מאיר' בבני ברק ובה הקים את 'ישיבת חכמי לובלין' שבראשה עמד. משנת תש"ל החל להוציא לאור את שו"ת 'שבט הלוי', הכולל עשרה כרכים הסובבים את כל חלקי השולחן ערוך.

יחידה ב: הגדרת העציץ הנקוב

שיעור הנקב

כפי שראינו ביחידה הקודמת, עציץ נקוב נחשב מחובר לקרקע, ועציץ שאינו נקוב נחשב לתלוש. עם זאת, ביחידה זו נראה שגם אם ישנם נקבים קטנים בעציץ, הוא עדיין נחשב כעציץ שאינו נקוב. להלכה זו חשיבות רבה, משום שמבחינה חקלאית רצוי שבכל עציץ יהיה חור שדרכו יתנקזו מי ההשקיה. כפי שנראה ביחידה זו, האחרונים נחלקו בשאלה מהו גודל הנקב המגדיר את העציץ כ'נקוב'. חשוב לציין, כי לעניין שמיטה, תהא זו קולא להגדיר את העציץ כאינו נקוב, למרות שיש חור בקרקעיתו. ואילו לענין הלכות אחרות (כמו ערלה), הגדרת העציץ כאינו נקוב עשויה לגרום לחומרא (כשרוצים לשותלו במקום אחר לאחר מכן, משום ששנות ערלה אינן נספרות כשהשתיל צומח בעציץ שאינו נקוב).

מכשיר את הזרעים -
צמחים המחברים לארץ אינם מקבלים טומאה, גם אם נגע בהם דבר טמא, כמו מת או שרץ. הצמחים יוכשרו לקבל טומאה רק לאחר שיתלשו וירטבו. צמח הגדל בעציץ שאינו נקוב נחשב כתלוש, ויכול להיטמא.

ככונס משקה - נקב
שמאפשר כניסת נוזלים לתוך הכלי.

19. משנה מסכת עוקצין פרק ב משנה י

עציץ נקוב אינו **מכשיר את הזרעים**, ושאינו נקוב מכשיר את הזרעים. כמה הוא שיעורו של נקב? כדי שיצא בו שרש קטן.

20. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צה עמוד ב

אמר רבא, חמש מדות בכלי חרס: ...

ניקב ככונס **משקה** - טהור מלקדש בו מי חטאת, ועדיין כלי הוא להכשיר בו זרעים.

ניקב כשורש קטן - טהור מלהכשיר בו זרעים, ועדיין כלי הוא לקבל בו זיתים.

ניקב כמוציא זיתים - טהור מלקבל בו זיתים, ועדיין כלי הוא לקבל בו רימונים.

❖ **מה ניתן להסיק מגמרא זו על גודלו של 'נקב כשורש קטן'? (מהו גודל החור הקטן יותר המוזכר במקור זה, ומהו גודל החור הגדול יותר המוזכר במקור זה?)**

21. רמב"ם הלכות תרומות פרק ה הלכה טו {מקור 6}

עציץ נקוב הרי הוא כארץ. וכמה יהא בנקב? כדי שרש קטן והוא פחות מכזית.

22. רבי מנחם המאירי - בית הבחירה שבת - דף צה עמוד א

עציץ שהוא נקוב בכדי שיצא ממנו שרש קטן והוא פחות מכזית מעט, הרי הוא כקרקע.

❖ **מה מוסיף ה'מאירי' על דברי הרמב"ם?**

23. חזון איש שביעית סימן כב אות א

ונקב קטן להוציא מים לא חשיב נקב, ובלבד שלא יהיה כשרש קטן והוא פחות מכזית, ואין אנו בקיאין בו בדיוק, ויעשו רק כפי הוצאת משקין בריוח.

❖ **לדעת החזון איש, מהו שיעור הנקב המקסימלי שבו עדיין יחשב העציץ כאינו נקוב בשמיטה?**

24. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - הלכות תרומות פרק א הלכה כה וציון הלכה ס"ק תעה

ושיעור הנקב כדי שיצא בו שרש קטן, ואין אנו בקיאין בשיעורו בדיוק. **ציון הלכה**: ויתכן שבזמננו נתקטנו השרשים כמו שנתקטנו הזיתים, ואולי השרשים נתקטנו יותר, ויש לשער לפי השרש של היום. לכן אי אפשר לידע השיעור. ויש מי שהעיד בשם מרן זצ"ל {החזון איש} שאמר לו לעשות הנקב שתי צ"מ (ס"מ) על שתי צ"מ, וצ"ע.

❖ **עיון נוסף: בדרך כלל החור בעציץ הנקוב נמצא בתחתית הכלי. עיינו במשנה למלך ביכורים פרק ב הלכה ט שסיכם את השיטות השונות בעניין חור הנמצא בדפנות הכלי.**

25. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות חלק ד סימן רנח

בשיעור כזית ישנה כידוע מחלוקת הראשונים אם הוא חצי ביצה כהתוספות בחולין (קג, ב ד"ה חלקו) או שליש ביצה כהרמב"ם הלכות עירובין (א, ט), והורינו להחמיר כהרמב"ם... ולפי חשבון נראה שמספיק שיעור ס"מ, ובמנחת יצחק מציע שני ס"מ, ואנו עומדים על כך, והסכימו המומחים שאפשר להסתפק בפחות משני ס"מ, ונעמוד עוד בס"ד לפי האפשר על כך שגם בצירוף הנקבים יהא פחות משיעור זה, ולא יהא שם אלא כשיעור המינימלי שצריך כדי להוציא משקה לבד.

ודע שבעת הביקור במקום נוכחתי וראיתי שדרך הנקבים הקטנים יוצא גם כן כעין שרשים, וכבר הבאנו לעיל דברי החזון איש זצ"ל (ערלה סימן א ס"ק יז) שאין הטעם באילן דלא מועיל עציץ מפני דעומד לינקב, אלא כיון שאין החרס או חומר אחר עומד כנגד השרשים לא חשוב לחצוץ, והוה כעפר באויר, ושוב אם בנקבים יכול לצאת כעין שורש, אנו חוששין שדינו כעציץ נקוב, ובפרט כשבאמת יוצאין כעין שרשים מהעציץ יש לנו לחוש שדינו כנקוב, ודרשנו שיהא הנקבים באופן שיצא מהם רק מים לבד. ועכשיו תיקנו המומחים להוסיף איזה חומר סביב הנקב להקטינו מאד, ולא יצא דרכו שום דבר מלבד מים ששחררום נחוץ לקיום הגידולים.

שאיין הטעם... - יש
שהסבירו שעציץ אינו חוצץ בפני אילן משום ששורשי האילן ינקבו בעתיד את העציץ, ולכן כבר עכשיו העציץ נחשב כנקוב. החזון איש דוחה שיטה זו, שהרי כל זמן שהשורשים לא נקבו את העציץ אין יניקה מהקרע. לדעתו, עציץ שאינו עומד בפני השורשים אינו נחשב כעציץ כלל, אלא כחלק מהעפר בו גדל הצמח.

26. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה פרק א הלכה ו - ציון קז

ובתורת השביעית בשם מורי חמי {הרב אלישיב} שליט"א כתב שאם הנקב פחות ממילימטר חשוב כאינו נקוב, ויותר מזה חשיב כנקוב.

27. הרב שניאור זלמן רווח - יבולי השדה חוברת א עמוד קעג - קעד

בגמרא בשבת מבורר ששורש קטן גדול הוא מנקב הכונס משקה, אך קטן מנקב שעובר בו זית. והנה כונס משקה הוא שיעור קטן מאד, ומאידך זית הוא גדול מאד. ואם כן חובה עלינו לדעת למה גודל הנקב נוטה שהרי הפרש גדול יש בין השיעורים הנ"ל... {מדברי הרמב"ם והמאירי} מוכרח שזה נוטה לגודל זית אך פחות ממנו... השיעור הוא יותר קרוב לכזית מאשר לשיעור כונס משקה... ואם כן על פי זה יש להקל עד קרוב לשיעור כזית [יותר קרוב ל- 2 ס"מ]. והוא ודאי יותר ממה שראיתי שמציינים בספרי האחרונים ל- 2-1 מ"מ, ולענ"ד זה אינו נכון. ואמנם, הלכה למעשה כיון שאיננו בקיאים בשיעור זה כפי שכתב מרן החזון איש זיע"א, על כן גם כפי הגדרתו של הוצאת משקין ברווח, יש לומר שהחור המינימלי המצוי כיום בעציצים לסיבת חיותו של צמח שיהיה ניקוז הוגן לבל ימות הצמח ללא ניקוז, שיעור הוא בין 0.5 ס"מ עד 1 ס"מ... ולכן לענ"ד אפשר להקל עד 1 ס"מ, ומה גם שזה להגדרת החזון איש, אך לדעת הרמב"ם עד מעט פחות מכזית אפשר להקל, והיינו ודאי אף יותר, לענ"ד העיקר להלכה שנקב עציץ עד קוטר 1 ס"מ אפשר לדונו כעציץ שאינו נקוב, והרוצה להחמיר אינו צריך להחמיר בפחות מ- 0.5 ס"מ.

הגודל המקסימלי של העציץ הלא נקוב

28. שו"ת הרא"ש כלל ב סימן ד

וששאלת: בכרם הנטוע על הגג, ובנין הכרם כך הוא: בנה תחלה הגג בקורות גדולות ובנסרים מדובקין זה בזה ואחר כך רצפו כלו ברובדין של אבן, ומלאו עפר ונטע כרם. וראית לדמות לעציץ שאינו נקוב, שפטור מן התרומה וכן יהיה פטור מן הערלה.

תשובה: יראה לי, דכל כהאי גוונא חייב בתרומה ובערלה. דלא איירי בגמרא לפטור אלא מן הזרוע בדבר המטלטל, כגון עציץ וספינה, דלא הוי זרוע בארץ ואין דרך לזרוע כך... אבל בנדון זה, שמילא הגג עפר ונטע בו כרם, שהוא דבר קבוע, עדיף טפי מעציץ נקוב.

❖ **תשובת הרא"ש מובאת בהרחבה במקור 57.**

הרב אברהם בורנשטיין
- (תקצ"ט - תע"ר) נולד בפולין, ובגיל 13 נשא את בתו של האדמו"ר מקוצק. מאז התגורר בקוצק עד פטירתו של האדמו"ר.

שימש ברבנות בכמה ערים בפולין, עד שנהיה רב בסוכצ'וב. בשלב מסוים עזב את הרבנות, והתמסר כולו לחצר החסידית סוכצ'וב. חיבר את שו"ת 'אבני נזר' וספר 'אגלי טל' העוסק בל"ט מלאכות שבת. נכדו חיבר את הספר הידוע 'שם משמואל'.

הבאים במדה - 'בא
 במדה' הוא כינוי לדבר גדול מאוד, בדומה לביטוי 'אנשי מידות'. במשנה בכלים (כד, ג) נכתב שכלי בנפח ארבעים סאה או יותר, אינו מקבל טומאה, משום שהוא לא נחשב כלי לענין זה. הרמב"ם שמביא ה'אגלי טל', הרחיב את הדין גם לעניין חציצה מפני הטומאה.

29. הרב אברהם בורנשטיין מסוכצ'וב - אגלי טל קוצר סימן ג
 ויראה לי שהוא הדין הנזרע על גבי כלי גדולה שאינה מטולטלת אף שאינה נקובה חשוב מחובר.
הערה י: זה נלמד מהתשובת הרא"ש {מקור 57} דתלי טעמא דעציץ שאינו נקוב דחשוב תלוש משום שהוא דבר המטלטל, משמע דאי לא הוה מטלטל היה דינו כמו בעליה דחשוב מחובר. שהרי הרמב"ם בהלכות טומאת מת (יב, ב) כתב דכלי גללים כלי אבנים כלי אדמה **הבאים במדה** הרי הם כאהלים ואינם ככלים, ובהשגות הראב"ד שם שהוא הדין כלי עץ הבאים במדה. ובכסף משנה שם שגם הרמב"ם מודה שהוא הדין כלי עץ עיין שם. ואם כן הוי כמו עֲלֵה ממש.

30. הרב שניאור זלמן רווח - חלקת השדה שביעית סימן ו
 והשתא אם נקבל שדברי הרא"ש בתשובותיו נפסקו להלכה גם בשאר מצוות הארץ, ונקבל את דברי האגלי טל שכל כלי גדול שאינו מטלטל נחשב כמחובר, אם כן עלינו להקפיד שהעציצים לא יהיו גדולים מדי שאי אפשר לטלטלם. אלא שאם נאמר שדברי הרא"ש אינם נפסקו להלכה בכל מצוות הארץ וכנ"ל, ועוד נאמר שאין מתבטל לקרקע אלא דברים שהם כיוצא בזה, אבל יריעות או פולגיל שממנו עושים את הערוגות בחממות היום, אינם מתבטלים לקרקע, אלא דברים שהם כיוצא בה, ממילא לא אכפת לך גם אם יהיו כבדים מדי וגם אם יהיו יותר מארבעים סאה... והן אמת שברוב המצעים המנותקים בחממות היום הכלים מכילים יותר מארבעים סאה, ויותר מכך הערוגות בדרך כלל הם אינם כלים אלא משטחים, לעני"ד נראה דבר ברור שלענין זרעים זה נקרא עציץ שאינו נקוב, ואף על גב שזה אינו מטלטל עקב גודל הערוגה, מכל מקום קשה מאד לומר שאחר שאנו שמים את כל השכבות הנ"ל על מנת להרחיק מהקרקע, שהם יתבטלו לקרקע... לכן אף שהערוגות גדולות, מכל מקום נראה לעני"ד שהעיקר להלכה שדינם כעציץ שאינו נקוב.

❖ **האם גם מי שפוסק כתשובת הרא"ש וכדברי האגלי טל יוכל לקבל את דברי רווח ולהתיר מלאכות בשמיטה על מצעים מנותקים?**

31. הרב שלמה משה עמאר - יבולי השדה חוברת א עמוד קמו - קמז
 המעיין בדברי קודשו דהאגלי טל יראה דעיקר סמיכתו הוא על דברי הרא"ש ז"ל בתשובה הנ"ל... אך אמנם אחר שהוכחתי בס"ד דדברי הרא"ש ז"ל הנ"ל חולקים על דברי הרמב"ם ורבים דעמיה, ושהשולחן ערוך פסק כדברי הרמב"ם וסיעתיה, ולא כהרא"ש ז"ל, אם כן אין לנו שום הכרח לסברת הרא"ש ז"ל שמחלק בין מחובר לאינו מחובר ובין מיטלטל לשאינו מיטלטל, אלא כל הכלים הלא מנוקבים שוים לדינא שהם פטורים מתרומות ומעשרות ומשביעית, וחייבים רק בערלה בלבד...
 ועוד נראה לעני"ד שגם הרא"ש ז"ל לא אמר סברתו בכל דבר שאינו מטלטל אלא רק בגג ועליה דוקא, שהם בנין קבוע בארץ והוא חלק מן האדמה, בזה הוא דסבירא להו שיש לחייבו גם בתרומות ומעשרות ושביעית דמצד אחד הוא הוא כמו בית שחז"ל דנו בבית לחייבו, אי לאו מיעוטא דשדה... אבל שאר עציץ שאינו מיטלטל אפשר דיודה בו. ויש להוכיח את זה מתוך דבריו ז"ל שכתב, דלא פטרו בגמרא אלא בזרוע בדבר המיטלטל כגון עציץ וספינה וכו' וממה שכתב ספינה, ולא חילק בין גדולה ובין קטנה, שמע מינה שגם כשמקבלת יותר מארבעים סאה נמי נחשבת לעציץ שאינו נקוב. דמסתמא שסתם ספינה היא גדולה יותר מארבעים סאה.

❖ **כיצד לדעתכם יתרץ האגלי טל את קושיית הרב עמאר מהזרוע בספינה?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בירחון יבולי השדה כרך א, שם דנו בדברי הרב עמאר.**

❖ **עיון נוסף: בעניין הפסיקה הלכה למעשה עיינו במשפטי ארץ (תשנ"ד) פרק ז עמוד 71, ובמאמרו של הרב פרידמן בכתב עת יבולי השדה חוברת א.**

יחידה ג: משמעות החומר שממנו עשוי העציץ

32. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף פד עמוד ב

תני חדא: **שבגג ושכחורבה שבעציץ** ושבספינה - **מביא וקורא**, ותניא אידך: מביא ואינו קורא...

עציץ אעציץ לא קשיא: כאן בנקובה, כאן בשאינו נקובה.

ספינה אספינה לא קשיא: כאן בספינה של עץ, כאן בספינה של חרס.

❖ **הגמרא דנה בעץ הגדל בספינה, ומציינת כי לעניין הלכות ביכורים יש משמעות לחומר שממנו עשויה הספינה בה צומח העץ. בספינה מסוג אחד נחשב העץ כמחובר לקרקע, ומביאים ממנו ביכורים וגם קוראים פרשת מקרא ביכורים, ואילו בספינה מסוג אחר העץ אינו נחשב כמחובר לקרקע ומביא הביכורים לא יקרא פרשת מקרא ביכורים. בהמשך יבואר דין הספינה, מאיזה חומר נחשבת כמחוברת, ומאיזה כתלושה.**

33. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ז עמוד ב

תנן: **עפר חוץ לארץ הבא בספינה לארץ**. חייב במעשר ובשביעית, אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שהספינה נושעת, אבל אין הספינה גוששת - פטור.

❖ **מהי המחלוקת בין רבי יהודה לחכמים? האם מדובר דווקא בספינה של עץ או של חרס?**

34. רש"י מסכת גיטין דף ז עמוד ב

עפר חוצה לארץ הבא בספינה לארץ - וזרעו בספינה וצמחה והספינה של חרס היא ואינה צריכה לינקב אם היתה מונחת בקרקע כדאמר במנחות {מקור 32}.

35. תוספות מסכת גיטין דף ז עמוד ב

פירש בקונטרס דספינה דלעיל של חרס ואינה צריכה לינקב אם היתה מונחת בקרקע כדאמרינן במנחות, אבל עציץ של עץ בעי נקיבה. ונראה דראיתו מסוף פרק כל הקרבנות (מנחות מקור 32)... וקשה לפירושו, דאמר לקמן (דף כא, ב): **כתבו על חרס של עציץ נקוב - כשר**, משמע דחרס בעי נקיבה, דאי לאו הכי מאי רבותא הוא בנקוב טפי מבשאינו נקוב! ומשמע נמי דעציץ של חרס הוא. ורבינו שמואל בן מאיר הביא {ראיה} מתוספתא דשביעית דתניא: 'הטומן את הלוף בשביעית, רבי מאיר אומר: דרך ארץ טומנו בעציץ שלא יצמח, ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר: ונתתם בכלי חרס וגו'', אלמא סתם עציץ של חרס הוא. ונראה לרבינו תם להפך: דשל חרס בעי נקיבה, ושל עץ לא בעי נקיבה, שהוא מתלחלח יותר מן החרס. ואתי שפיר דסתם ספינה היא של עץ.

❖ **מהי המחלוקת למעשה בין רש"י לתוספות?**

❖ **עיון נוסף: ההבדל בין חרס לעץ הוסבר ברמב"ן בגיטין כא עמוד ב ד"ה מתניתין.**

36. רבי יהודה אריה לייב אלתר - שפת אמת מסכת מנחות דף פד עמוד ב

תמהו על פירוש רש"י מכמה מקומות, דעציץ של חרס נמי בעי נקיבה. ולעניות דעתי נראה דדוקא בספינה העומדת במים סבירא ליה לרש"י דשל חרס דהמים מחלחל בחרס אין צריך נקיבה, אבל בעציץ מודה רש"י דאפילו חרס בעי נקיבה. כך נראה לי פשוט, ולהכי לא משני {במקור 32} בעציץ נמי: כאן של עץ כו', דבעציץ אין נפקא מינה בין חרס לעץ, רק בספינה.

❖ **לפי הסבר ה'שפת אמת' בשיטת רש"י, האם יש משמעות לחומר שממנו עשויים העציצים?**

שבגג... מביא וקורא - סדר הבאת הביכורים הרגיל הוא, שאדם המביא ביכורים מאדמתו לבית המקדש, קורא שם את 'פרשת מקרא ביכורים'. במקרים אחדים, יש להביא ביכורים, אך אין לקרוא את הפרשה הזו. הברייתא דנה במקרים שבהם הצמחים צמחו בקרקע שאינה רגילה: האם מביא הביכורים קורא את פרשת הביכורים בזמן הבאתם?

עפר חוץ ל... - המשנה עוסקת בצמחים הגדלים בספינה השטה בנהרות ארץ ישראל - האם הם חייבים בתרומה ושביעית? **שהספינה גוששת -** כשהספינה קרובה לקרקעית הים.

כתבו על חרס... - גט שנכתב על דבר המחובר לקרקע פסול, שנאמר: 'וכתב ונתן' ולא 'וכתב וקצץ ונתן'. הגמרא מכשירה גט שהבעל כתב על חרס עציץ נקוב. החידוש במקרה זה הוא, שאף שהעציץ נקוב והצמח נחשב כמחובר לקרקע, הגט כשר, משום שאין צורך לקצוץ את העציץ בין כתיבת הגט לנתינתו. תוספות מעירים, שלפי רש"י אין חידוש בעציץ חרס נקוב יותר מבעציץ חרס שאינו נקוב, שהרי שניהם נחשבים כמחוברים לקרקע.

לא בעי נקיבה לאילן -
עציץ שאינו נקוב העשוי מחרס, נחשב כנקוב אם נטעו בו עץ, ורק לעניין זריעת זרעים הוא נחשב כלא נקוב.

37. רבינו שמשון (ר"ש) מסכת חלה - פרק ב משנה ב
ובירושלמי דערלה (פרק א הלכה ב) משמע דחרס לא בעי נקיבה לאילן, ולזרעים בעי נקיבה.

❖ **מדוע לדעתכם יש ההבדל בין עץ וזרעים?**

❖ **עיון נוסף: עיינו ברמב"ם מעשר שני פרק י הלכה ה, ו ובשולחן ערוך יורה דעה סימן רצד סעיף כו, שם מובאת פסיקתם בעניין צמחים הגדלים בעציץ.**

38. רמב"ם הלכות ביכורים פרק ב הלכה ט
הגדל בעציץ אף על פי שהוא נקוב, והגדל בספינה אינו מביא ממנו כל עיקר. שנאמר: 'בארצם', אבל מביא מן הגדל בגג או בחורבה.

❖ **האם לדעת הרמב"ם יש עץ הגדל בעציץ שניתן להביא מפירותיו ביכורים? האם לפי דבריו יש משמעות לחומר שממנו עשוי העציץ? עיון נוסף: עיינו במשנה למלך (שם), גר"א יורה דעה רצד ס"ק סד, ובבית דוד סימן א, שעסקו בשאלה זו.**

39. חזון איש שביעית סימן כב אות א
ובין של עץ בין של חרס יש להקל כדעת הראב"ד (עייני משנה למלך פרק ב מהלכות בכורים) והר"ש חלה {במקור הקודם} והרא"ש הלכות ערלה, דדוקא באילן חשיב חרס כנקוב אבל לא לזרעים, וכל שכן בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ.

מתכת

40. רבינו שמשון (ר"ש) מסכת עוקצין - פרק ב משנה י משנה: כלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולין לצאת בהן אינם מכשירים את הזרעים.
ר"ש: אף על פי שאינו נקובים מצמיחים ויוצא השורש עצמו ונוקב את הגלל והאדמה של אותו כלי. ומכאן משמע דכלי גללים היינו של צפיעי בקר, ולא כדברי האומר של אבן גלל, דאותן אין השורש יכול לנוקבן אלא אם כן נקובים. דלהכי לא נקט הכא כלי אבנים וכל שכן אבן גלל שקשים יותר.

❖ **האם לדעתכם, דינו של עציץ ממתכת יהיה כמו דין עציץ מחרס או כמו עציץ מאבן?**

אינם מכשירים... -
הזכרנו לעיל שזרעים וצמחים יכולים לקבל טומאה רק כשבאו עליהם מים לאחר שנתלשו. במשנה מתוארים כלים שהצמחים הגדלים בהם נחשבים כמחבורים לקרקע.

41. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל - השמיטה (תשס"ח) סימן ח - עמוד 115 - 116, 118
לעניות דעתי נראה דקושטא הוא דמתכות אינם דומים לעץ לענין זה שמלחחין, אבל ודאי הוא שהם דומים לחרס, שהרי הם עפר מן האדמה, וראיה מוחשית לדבר שהרי הם קרים בטבעם, מה שאין כן העץ, הלכך דינם שוה לחרס, לרש"י אפילו אם אינה נקובה, ולרבינו תם - בעי נקיבה, ולהרמב"ם בין של חרס ובין של עץ לא בעי נקיבה, וכדאמרן דכיון שלא מפסיק אוריא, הרי הוא יונק מן הארץ שתחתיו... וראיה לדבר מסוגין בגמרא מנחות, דלא משני הא בספינה של חרס והא בספינה של מתכת, מכאן ברור ומחוור דחרס ומתכת דינם שוה לענין יניקה.

❖ **מהן ראיותיו של הרב עוזיאל לכך שמתכת נחשבת כנקובה? האם ניתן לפרוץ את הראיות?**

42. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין סימן ב מכתב תשובה לרב שלמה זלמן אויערבך אות ג
במה שפשוט בעיני במתכת לכולי עלמא, וגם אליבא דדינא דיינין ליה בדין עציץ שאינו נקוב, וכדפשיטא ליה כן גם לחזון איש זצ"ל.

וכבוד הדרת גאונו פקפק בזה לפי מה שפירש הר"ש 'שרשים מפעפעים', היינו שמצד חוזק היניקה של אילנות, יתכן שטעם זה שייך גם במתכת. נפלאות היא בעיני, דאם כן איך תתפרנס התוספתא (ערלה פרק א) דמייתי באור זרוע (סימן שיג): 'הנוטע בעציץ שאינו נקוב ושברו (ונשבר) וחזר ונטע בעציץ נקוב', דמשמע בפשיטות דיש אפשרות של עציץ שאינו נקוב גם לגבי אילנות, ואם כן להני שיטות דנקטי בדברי הירושלמי

הנוטע בעציץ... - אור זרוע הביא את דברי התוספתא (ערלה א, ג), העוסקת במניין שנות הערלה של עץ שגדל בעציץ שאינו נקוב ולאחר מכן הועבר לעציץ נקוב. עצם החלוקה בין שני סוגי העציצים מלמדת שישנם עציצים שנחשבים כאינם נקובים גם לגבי עצים.

דורשים מפעפעים אמורים גם בעציץ שאין עליו תורת נקוב לזרעים ומכל מקום לענין אילנות הן חרס והן עץ כנקוב נחשבים, ממילא לא ניתן לפרש התוספתא בעץ או בחרס, ועל כרחך אינו אלא במתכת. עוד נציין הירושלמי ריש פרק ז' מכלאים שמחלק בין חרס לסילון של אבר {צינור של עופרת}, דהיינו מתכת, ונראה משם שדין מתכת הוא שונה מחרס ועץ.

❖ **עיון נוסף: עיינו בדברי הרב קוק בשו"ת משפט כהן (סימן ח) וכן בדברי החזון איש (ערלה ב, יג). לפי פירושיהם לתוספתא ראיית הרב ישראלי אינה הכרחית.**

43. הרב מנשה קליין - שו"ת משנה הלכות חלק טו סימן קצ
 אם היה עציץ שאינו לא חרס ולא עץ אלא מחומר שודאי לא מקרי נקוב, כהאי גוונא היה אפשר להתיר וכמו שכתבתי, ומסתמא פלאסטיק או נחושת וברזל ואלומינום לכולי עלמא לא הוי נקוב ומותר.

פלסטיק

44. הרב יצחק יעקב וויס - שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן צב
 והנה אותן מינים המיוצרים מאבן פחם, הרי הם בכלל כלי אבן, וכן מה שהזכיר המומחה, שנעשה מנסורת של עץ הוי בכלל כלי עץ, אמנם שאר מינים הנעשה משרפים מלאכותיים, יש לדון בהם לאיזה סוג הם שייכים. ועיינו מה שכתבתי בספרי מנחת יצחק (ג, סז) לענין אם מהני הגעלה בכלי פלסטיק וניילון, דכתבתי לדמות לכלי אדמה, ובנדון דידן אף אם נאמר דהוי ככלי חרס, מכל מקום באילן אין צריך נקובה לערלה, וצריך עיון האיך לידייני בנדון פלסטיק...

וכאשר עברתי מקופיא על הקונטרס {ששלח השואל}... שכתב דתלוי בטעם דחרס לגבי אילן אינו נקוב כנקוב דמי, להר"ש (חלה ב, ב) הוא משום שחוזק היניקה של אילן מפעפעת ועוברת, אולם באגלי טל (מלאכת קוצר סעיף קטן יב) כתב בביאור דברי הר"ש משום דלבסוף יעברו השרשים את הכלי ויעשה מחובר ממש, והוי ליה כמחובר מתחילתו משום דסופו נקוב כנקוב דמי. והחזון איש (ערלה א, יז) ביאר דאין הטעם משום דעומד לנקוב כנקוב דמי, אלא כיון דאין החרס עומד כנגד השרשים לא חשוב לחוץ וחשוב העפר שבעציץ כגוש עפר העומד באויר, והגוש שבאויר נמי חשוב כארץ, וכתב דלפי דברי האגלי טל והחזון איש, עציצים העשויים מחומר רך (כגון פלסטיק וכד') שאינם עשויים לעמוד בפני השרשים נחשבים כנקובים ומונים להם שנות ערלה מנטיעה ראשונה, עד כאן תורף דבריו.

ומה דפשיטא להרב הכותב הנ"ל, מיבעיא לי טובא אם נעשה הפלסטיק מחומר של אבן או עץ, אף דעשויים מחומר רך, אם יש לנו רשות לחדש דבר לילך בתר טעם, היכא דלא מצינו בראשוני הפוסקים לחלק...

❖ **בתשובה זו דן ה'מנחת יצחק' בגדרי עציץ נקוב לענין דיני ערלה. בהקשר זה, אם העציץ נחשב כנקוב, אזי מתחילות להיספר שנות הערלה אף שהשתיל עדיין בתוך העציץ. לכן, החשבת העציץ כנקוב היא קולא. לענין שמיטה הדברים הפוכים: החשבת העציץ כאינו נקוב היא קולא, משום שהיא פוטרת אותו מדיני השמיטה.**

45. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות שמיטה פרק א הלכה ו - ציון קז
 עוד כתב שם {תורת שביעית בשם הרב אלישיב} שיש מחמירים דפלסטיק קשה לחושבו כנקוב שאין לנו אפשרות להכריע בחומרים שלא דברו עליהם חז"ל.

46. הרב שמואל הלוי וואזנר - שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קסז
 אם יתברר ברור גמור דפלסטיק אינו עביר כלל, ועדיף במציאות זה מעץ, אם כן לענין ירק שפסק החזון איש להקל גם בחרס, כמאן דאמר הכי, מסתבר דפלסטיק לא גרע ממנו.

47. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות כרך ד סימן רנח

אבל כאן ביריעות פלסטיק, מאחר שדרשנו מהם שצריך דוקא פלסטיק עבה וקשה, אין לנו לבדות מדעתנו חשש שמא מחלחל, והמומחים העידו בפנינו שמים לא ייכנסו דרכו אפילו אחרי כמה שנים, וכיון שאינו בולע שפיר חוצץ, ובהגהות אשר"י בשבת (פא, ב), מובא בבית יוסף, איתא שבגד ודאי מספיק להפסיק אף שאינו מפורש כן בגמרא, כיון שאנו רואים שחוצץ די בכך, וכן בפלסטיק או ניילון מאחר שבדקנוהו ומצאנו שהוא אטום עד מאד דינו כאינו נקוב.

48. משפטי ארץ שביעית (תשנ"ד) פרק ז הערה 12

אף על פי שאין אנו יודעים לאיזה חומר לדמות פלסטיק וכבר דנו בזה האחרונים, מכל מקום לענין יניקה מהקרע דינו כאינו נקוב, כיון שאנו רואים שהוא חומר אטום ואינו מעביר לחות. וכן הורה הגר"נ קרליץ.

רצפה בקומת קרקע

49. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קטו

עציץ נקוב העומד על גבי רצפה של אבן, אף על פי שאי אפשר כלל להזרעים לינק מן הארץ דרך הצונמא {סלע} מכל מקום חשיב שפיר כמחובר, כי אמרתי דכיון שהרא"ש בתשובותיו {מקור 57} השמיענו חדוש גדול זה, דכל שהוא קבוע ממש לארץ תורתו כמחובר אף על פי שאינו יונק מן הארץ, בעל כרחך צריך לומר דעיקר הטעם הוא משום דכיון שהבית מחובר ממש לארץ, לכן אין זה מיקרי חוצץ, והזורע על גבי הגג שפיר חייב, וממילא הכי נמי גם רצפת אבן אינה חוצצת, כיון שהרצפה היינו ממש קרקע, ולכן אף על גב שהעציץ עצמו הוא דבר המיטלטל, ולא דמי לכאורה לההיא דתשובת הרא"ש, מכל מקום חשיב שפיר כמחובר אף על פי שאין הזרעים יונקין כלל מן הקרקע, כיון שהרצפה אינה חוצצת.

❖ **עיינו גם בשו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מא אות ב שכתב כדבריו כאן.**

50. הרב שמואל הלוי וואזנר - שו"ת שבט הלוי - חלק ו סימן קסז

ודע דמה שכתב החזון איש {מקור 39} 'וכל שכן בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ', אין כוונתו רצפה הרגילה שלנו שקוראים באלאטען. דבדידי היה עובדא עם הגאון חזון איש זה לי שלשים שנה שדעתי היה אז שרצפה הרגילה הנ"ל הוי ליה כאבן ומפסקת בין עציץ לקרקע ונקרא לעולם אינו נקוב, והחזון איש התווכח אתי ואמר דרצפה זאת אינה מפסקת והעציץ יונק מבעדה מן הקרקע, ושוב אחרי זמן הרימותי עציץ כזה ואבן הרצפה מן הקרקע וראיתי ברור שכנגד נקב העציץ היה חלול כמו נקב באבן הרצפה על השכבה העליונה וניכר לעינים שזה מכח משיכת קרקע העציץ על ידי נקב שלו ואין האבן מפסיק, ואמרתי ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם. ועל כרחך מה שכתב החזון איש דכל שכן בעומד על רצפה של אבן רצונו לומר אבן ממש, אבל אבני רצפה דידן אינם מפסיקים.

דין עציץ שיוצאים ממנו ענפים ועלים

בכמה מקומות מצאנו שחכמים סברו שיניקת הצמחים אינה נעשית דרך השורשים בלבד, אלא גם דרך הענפים והעלים. לתפיסה זו השלכות לעניין דיני טומאה וטהרה, כלאים, שבת ועוד. להלן נדון האם כאשר הנוף (הענפים או העלים) נוטה מעל הארץ, ולפיכך יונק ממנה, נחשב העציץ כנקוב.

51. משנה מסכת עוקצין פרק ב משנה ט

קשות {קישואים} שנטעה בעציץ והגדילה ויצאה חוץ לעציץ - טהורה. אמר רבי שמעון: מה טיבה ליטהר? אלא הטמא בטומאתו, והטהור יאכל.

❖ **מה ניתן להבין ממשנה זו לגבי דין העלים והענפים היוצאים מצדדיו של העציץ?**

קשות שיצאה... טהורה
- כפי שביארנו לעיל, צמח המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה. הקשות שנשתלה בעציץ שאינו נקוב מקבלת טומאה, ואם היתה טמאה קודם, נשארת בטומאתה. אך אם העלים שלה יצאו אל מחוץ לעציץ - נעשית כל הקשות כמחוברת לקרקע, ונטהרת מטומאתה. (הרמב"ם מפרש משנה זו באופן שונה)

52. הרב יהודה רוזאניס - משנה למלך הלכות ביכורים פרק ב הלכה ט

ודע שמה שכתבנו לעיל דעציץ שאינו נקוב כתלוש הוא דוקא כשלא יצאו הענפים חוץ לעציץ, אבל אם יצאו חוץ לעציץ יש לו דין מחובר.

ודין זה למדתי מההיא דתנן בפרק ב דעוקצין {המקור הקודם}... וכתב שם רבינו שמשון: שנטעה בעציץ שאינו נקוב והוכשר שם ונטמאת דכתלושה דמיא לכל דבר, והגדילה ויצאת לחוץ לעציץ ונחשבת כמחובר ופרחה לה טומאה ע"כ. ובפרק העור והרוטב (חולין קכח) הובאת משנה זו ופירש רש"י קישות שנטעה בעציץ שאינו נקוב כתלושה דמיא ומקבלת טומאה כשאר אוכלין, או אם היתה טמאה הרי הוא בטומאתה. ואם הגדילה ויצא נופה לחוץ ונוטה על הארץ ויונק מריח הארץ דרך אויר כמחובר דמיא וטהורה כל הקישות שבתוך העציץ לפי שחוזרים ויונקים מן הנוף הנוטה חוץ לעציץ ע"כ. הרי לך מבואר דכל שיצא הנוף חוץ לעציץ ומטה על הארץ חשוב כמחובר.

53. הרב דוד טעביל - בית דוד סימן א עמוד ה עמוד ב - ו עמוד א

לעניות דעתי אין דמיונו {של המשנה למלך במקור הקודם} עולה יפה, ואין ללמוד שום דבר מטומאת אוכלין... וכמו שהבאתי לעיל דברי הירושלמי (מעשרות ה, א)... "שאני טומאה דהתורה רבתה בהן טהרה דכתיב על כל זרע כו"ו... ולפי זה ליכא למילף שום דבר מטומאת אוכלין, דשאני התם דהתורה רבתה בהן טהרה... אלא שמע מינה דלענין מחובר וודאי דלא משוי ליה הנוף למחובר לשאר מילי, רק לענין טומאת זרעים משום דהתורה רבתה בהן טהרה... והיינו דלא כתבו שום אחר מהפוסקים ראשונים והאחרונים להך דינא דחידש המשנה למלך בשום דוכתא שהוזכר דין העציץ שאינו נקוב, שהוא דין מבואר בכל ד' חלקי הטור ושולחן ערוך ובשום דוכתא לא הוזכר חילוק זה... ועוד יש לומר דגם המשנה למלך עצמו לא יליף להך דינא רק לשיטת הר"ש ורש"י, אבל הוא עצמו כתב דהרמב"ם יש לו פירוש אחר במתניתין דעוקצין דמיירי הכל בעציץ נקוב.

הרב דוד טעביל - (תקנ"ד - תרכ"א) נולד בליטא והיה מתלמידיו של ר' חיים מוולוז'ין. חיבר את שו"ת 'בית דוד', וספר חידושים על הש"ס 'נחלת דוד'. כיהן כרבה של העיר סטופץ במשך 32 שנים, ולאחר מכן נתמנה כרבה של העיר הגדולה מינסק. ארון הקודש שאותו תרם לעיר מינסק נמצא כיום בישיבת 'מכון מאיר' שבירושלים.

❖ **במה חולק ה'בית דוד' על ראיית ה'משנה למלך'? מדוע לדעתו חידוש ה'משנה למלך' לא הוזכר בפוסקים?**

❖ **עיון נוסף: עיינו בפירוש הרמב"ם למשנה במקור 51, מדוע כתב ה'בית דוד' שלשיטתו ראיית ה'משנה למלך' אינה נכונה?**

54. חזון איש שביעית סימן כב אות א

ויש להזהר שלא יצאו הנופות {ענפים ועלים} חוץ לעציץ שאז דינו כמחובר

55. הרב יוסף שלום אלישיב - קובץ תשובות - חלק ג סימן רלב

ראיתי דגם ה'בית דוד' הנ"ל האריך להשיג על המשנה למלך... אלא שראיתי באגלי טל מלאכת קוצר קבע להלכה כהמשנה למלך, וחיליה דידיה {וראייתו} מהתוספות גיטין דף כב (ד"ה בתר) שכתב... 'דמהני יניקת הנוף לגבי נוף גופיה וחייב במעשר'... ואולי יש לומר דגם להתוספות חלוק טומאה וטהרת זרעים מתרומות ומעשרות שבת ושאר מילי, דמכיון דהעציץ אינו נקוב, לאו היינו רביתיהו {לא דרך נטיעתו הרגילה} גם כשהנוף יוצא חוץ לעציץ, וזה שהזכירו התוספות דלר"ש מהני יניקת הנוף לגבי נוף גופיה לחייב במעשרות, כוונתם למעשרות מדבריהם...

דמהני יניקת - תוספות דנו בצמח שהגזע שלו בחו"ל, וחלק מענפיו נוטים לארץ ישראל. לדעת התוספות יניקת הענפים (נוף) מהארץ גורמת לכך שהפירות הגדלים על הענפים הללו יהיו חייבים במעשר.

ואכתי יש לדון כי המלט המעורב בחול וחצץ שבו מכסים תקרת הבית שמא דינו כאילו מלאו הגג בעפר והעציץ המונח עליו אולי שואב מלחלוחיתו ויונק ממנו, מכל מקום בעומד העציץ בתוך הבית דהיא בעיא דלא איפשטא בירושלמי... ואף גם הרצפה מכוסה ב PVC יש לדנו כעציץ שאינו נקוב לענין שביעית, וכל שכן אם העציץ בעצמו אינו נקוב, חזיא לאצטרופי הני רבוותא הנ"ל שגם אם ענפים יוצאים חוץ ממנו דינו כאינו נקוב.

❖ **באילו תנאים הסכים הרב אלישיב להסתמך על השיטות המקלות בעציץ שנופו נוטה לארץ?**

שדוקא בערלה חייבין...
 - דברי הרב שטרנבוך מתבססים על הירושלמי במקור 68 שעוסק בדיני אילן הגדל בבית.
להפאת השולחן דמכריע... - במקור 80 פאת השולחן פסק שכיון שהירושלמי נשאר בספק לגבי חיוב אילן הגדל בבית בדיני שביעית, יש להכריע לקולא כיון שבזמן הזה שביעית נוהגת מדרבנן.

56. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות כרך ד סימן ונח

אף שהירקות הן בעציץ, אם יוצאין חוץ לו יונקים מהקרקע ולא מועיל... ויש לחלק דרך לענין ערלה תלוי ביניקה וכן לענין טומאה, אבל בשביעית גם באילן פטור כשהוא בעציץ שאינו נקוב ולא חיישינן ליניקה שמחוץ, כיון דבשביעית יסוד ההיתר הוא מפני שאין דרך זריעה כן.

והיינו טעמא שהרמב"ם העתיק הדין שחייבין באילן אף שאינו נקוב רק לגבי ערלה (מעשר שני ו, ח) ולא הביא כן לגבי תרומות ומעשרות. ונראה שדבריו הם מכוונים, **שדוקא בערלה חייבין אף בתוך הבית שאינו מצוי, מכיון שהתורה לא חילקה**, אבל בתרומות ומעשרות פטור מהתורה בתוך הבית וכמבואר ברמב"ם (מעשר א, י) דאילן שנטעו בתוך הבית פטור שנאמר 'תבואת זרעך היוצא השדה', והטעם הוא מפני שאין מצוי שזורעים בבית ובזה לא חייבה תורה.

ונראה דהוא הדין זריעה בעציץ שאינו נקוב הוא לא מצוי, ושפיר פטור מתרומות ומעשרות גם באילן בעציץ שאינו נקוב, והוא הדין בשביעית שמותר בתוך הבית משום שאין דרך זריעה בכך, **להפאת השולחן דמכריע כן להפוסקים דשביעית בזמן הזה דרבנן, כיון דהוי איבעיא דלא איפשטא...** ואם כן יש לומר דאף דנקטינן לחומרא בזרע בתוך הבית... מכל מקום בזרע בעציץ שאינו נקוב שהמלאכה נעשית בתלוש ולא בקרקע, לכו"ע לא הוי עבודה בשדה וכרם ומותר... וכבר דנו בזה האחרונים שגם להמשנה למלך יתכן שבשביעית מותר.

ומיהו מצאתי בתוס' רא"ש בגיטין כב שגם בתרומות ומעשרות מחייב באילן שמתפשט מחוץ לעציץ שאינו נקוב, וכן רבינו החזון איש זצ"ל כפי ששמעתי החמיר בשביעית באילן זרעים שיוצאין חוץ לעציץ, ושפיר העלינו שצריך לפרוס על הקרקע משטח ניילון כדי למנוע יניקה מחוץ לעציץ.

יחידה ד: זריעה ונטיעה על הגג

57. שו"ת הרא"ש כלל ב סימן ד

וששאלת: בכרם הנטוע על הגג, ובנין הכרם כך הוא: בנה תחלה הגג בקורות גדולות ובנסרים מדובקין זה בזה ואחר כך רצפו כלו ברובדין של אבן, ומלאו עפר ונטע כרם. וראית לדמות לעציץ שאינו נקוב, שפטור מן התרומה וכן יהיה פטור מן הערלה.

תשובה: יראה לי, דכל כהאי גוונא חייב בתרומה ובערלה. דלא איירי בגמרא לפטור אלא מן הזרוע בדבר המטלטל, כגון עציץ וספינה, דלא הוי זרוע בארץ ואין דרך לזרוע כך. ולא חייבה התורה להפריש מעשר אלא תבואת זרעך, כדרך שהעולם זורעין, והיוצא השדה שנה שנה וגוי, ואין דרך לזרוע בדבר המטלטל. אבל כשהוא נקוב חשוב כמחובר לארץ, כי השרשים יונקים יתקיימו מלחוחית הארץ, וקרינן ביה היוצא השדה, וגם דרך לזרוע כך.

וכן לענין שבת תנן בפי' המצניע (דף צ"ה): התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור. וכן לענין טומאה והכשר חשוב נקוב כמחובר, ושאינו נקוב כתלוש. משום דכתיב, גבי טומאה: על כל זרע זרוע אשר יזרע, כדרך שבני אדם מוציאים לזריעה, ואין דרך לזרוע בעציץ שאינו נקוב בתלוש, הילכך הוי כתלוש לכל מילי. אבל בנדון זה, שמילא הגג עפר ונטע בו כרם, שהוא דבר קבוע, עדיף טפי מעציץ נקוב...

עוד תנן (מעשרות ה, ב): **בצלים שהשרישו בעליה, טהרו מלטמא; נפלה עליהם מפולת והן מגולין, הרי אלו כנטועין בשדה**. אלמא חזינן אפילו מפולת שנפל עליו מאליו ובעליה, הוי כנטוע בשדה. כל שכן המכוין ליטע בגג דחשיב כמחובר גמור לכל מילי, לערלה ולתרומה ולהכשר ולטומאה, והתולש בשבת ממנו חייב.

❖ **מדוע, לדעת הרא"ש, העצים הצומחים על הגג חייבים במצוות התלויות בארץ ואינם נחשבים כגדלים בעציץ שאינו נקוב?**

בצלים שהשרישו... - בצלים שהיו בעליית הגג וגידלו שורשים, אינם מקבלים טומאה. לדעת הרא"ש, הטעם לכך הוא משום שצמחים המחוברים לקרקע אינם מקבלים טומאה. אך, לעניינים אחרים הם נחשבים כתלושים. אולם אם נפלה על הבצלים מפולת של עפר, הרי שהם נחשבים לגמרי כנטועים בשדה.

58. ביאור הגר"א יורה דעה סימן רצד ס"ק סג - ליקוט

ראיתו של הרא"ש ממה שכתב בפרק ה דמעשרות בצלים שהשרישו כו' ולמד דאף בתרומות ומעשרות חייב... הוא תמוה, דדוקא לענין טומאה אמרו, ולא לתרומות ומעשרות, כמו שכתב בתוספתא (פרק ג) דמעשרות:

'בצלים שהשרישו זה בזה בקופות {בתוך כלים} הרי הן בחזקתן למעשרות ולשביעית, אם היו טמאים לא עלו מידי טומאתן, ומותר לתלוש מהן בשבת.

השרישו זה בזה בקרקע עלייה **הרי הן בחזקתן למעשרות ולשביעית**, ואם היו טמאים עלו מידי טומאתן ואסור לתלוש מהן בשבת. ואם תלש פטור.

נפלה עליהן מפולת והן מגולין הרי אלו כנטועין בשדה, אסורין בשביעית וחייבין במעשרות.

וכן כתב הר"ש שם. ומה שכתב: 'נפלה' כו' וכן במתניתין שם, לא קאי אעלייה אלא בארץ ממש.

הרי הן בחזקתן... - לענין מעשרות ושביעית הבצלים נחשבים כתלושים, אולם לענין טומאה נחשבים כמחוברים, ולכן נטהרים מטומאתם, לענין שבת הם כמחוברים מדרבנן, לכן אם תלשן פטור.

59. רבי דוד טעביל - בית דוד סימן א

על מאי דמחייב בערלה על זה לא השיג בביאורי הגר"א מידי {כלום}, ונראה שם מלשונו דמסכים בזה להרא"ש. וצריך לומר **דהחילוק שיש בין תרומה לערלה הוא על פי מה שנתבאר בירושלמי** {מקור 68}... דגבי תרומה 'שדה' בעינן דווקא. משום כך בערלה דלאו בשדה תליא מלתא רק דבעינן דליהוי מחובר לארץ, וגג הבית כיון שהבית מחובר לארץ גם הנזרע על גביו חשיב כמחובר, ולכך לענין טומאה עלו מטומאתן...

כללא דמלתא דדעת הגר"א הוא דלכל מילי חשיב גג הבית כמחובר גמור לערלה ולטומאה ולשבת, רק לענין תרומות ומעשרות קא פטר להו מטעמא אחרת: משום דלא מיקרי שדה...

לענין דינא יש לקיים דבריו... מדברי הירושלמי דפי"ק דערלה... דהסברא נותנת דלא עדיף גג הבית מאילן הנטוע בתוך הבית דפטור מתרומות ומעשרות משום דלא מקרי שדה, ואם כן הוא הדין לגג הבית דלא מקרי שדה. אך יש מקום לבעל דין לחלוק, ולומר דגג הבית כיון שמגולה לאויר מכל צד וגם כי הוא בלא תיקרה מקרי טפי שדה ממה שבתוך הבית שאינו מגולה לאויר ומכוסה בתיקרה.

דהחילוק שיש... - כפי שיבואר בהמשך, לפי הירושלמי, בתרומה חייבים רק גידולים שגדלו ב'שדה'. ובערלה חייבים גם גידולים שלא גדלו בשדה (למשל בבית). לגבי שביעית הירושלמי מסתפק אם חייבים רק גידולי 'שדה' ולא מכריע.

60. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קכג
 אף שרבנו הגר"א ז"ל {מקור 58} חולק על זה, מכל מקום מבואר בבית דוד להגאון רבי דוד טעביל ז"ל {המקור הקודם} וברידב"ז (סוף מסכת מעשרות) שרק בגגין ועליות הוא דפליג משום דסובר דחשיב רק "ארץ" ולא "שדה"... אבל לענין זה דחשיב קרקע אינו חולק כלל על הרא"ש.
 ונמצא דלענין שביעית להרא"ש ודאי נוהג (דבתרומות ומעשרות מקפידין יותר על "שדה" מבשביעית), ולהגר"א הרי זה דומה לבית דמספקא ליה להירושלמי מטעם זה שנקרא ארץ ולא שדה כידוע. ונמצא שכל זה דוקא בגגין ועליות, מה שאין כן בבריכה גדולה אף על פי שתחתיתה פח אפשר דשפיר נוהג בה שביעית מדאורייתא גם להגר"א.

61. חזון איש שביעית סימן כ אות ו
 גינה שעל הגג נוהג בו שביעית, וכמו שכתב הרא"ש דדינו כשדה לכל דבר. והגר"א סימן צד ס"ק סג כתב לחלוק על הרא"ש באין רצונו שישריש, דבזה אין חילוק בין השרישו בקופה להשרישו בעליה אלא לענין טהרות... אבל בזרע ונטע בכונה מודה הגר"א להרא"ש וכמו שכתב הגר"א לענין ערלה דדינו של הרא"ש אמת... מיהו עיקר דברי הגר"א צריכים עיון...

62. הרב צבי פסח פרנק - שו"ת הר צבי זרעים ב סימן לו עמוד צ
 וכתב שם החזון איש דהגר"א חולק על הרא"ש באינו רוצה בהשרשתן, אבל בזרע ונטע בכונה מודה הגר"א להרא"ש... אם נדקדק בציונו של הגר"א על דינו של הרא"ש שדוחה הוכחתו, נראה בעליל שהוא משיג על עיקר דינו של הרא"ש, וגם בזרע בכונה פטור מערלה. דאם לא כן אין שום שייכות בכל דברי ביאור הגר"א לדינו של הרא"ש שמדבר בזרע בכונה, ואם הגר"א מודה לו בזה, כל דבריו הם שלא במקומם. ולכן נראה דהגר"א פליג גם על עיקר דינו של הרא"ש...

❖ **האם הרב פראנק חולק רק על החזון איש (במקור הקודם) או גם על הבית דוד (במקור 59)?**

63. הרב יוסף שלום אלישיב - קובץ תשובות חלק ג סימן רלב
 הרא"ש בתשובותיו {מקור 57} העלה דכרם הנטוע על גג... חייב בתרומות ומעשרות ובערלה, ודוקא בזרע בדבר המיטלטל כגון עציץ דלא הוי זרוע בארץ ואין דרך לזרוע כך הוא פטור מן התורה, דלא חייבה התורה להפריש תרומות ומעשרות אלא תבואת זרעך כדרך שהעולם זורעים... מבואר דיסוד החיוב בתרומות ומעשרות ושבת תלוי בזריעה בדבר הקבוע, והחסרון בעציץ שאינו נקוב הוא בגלל שהוא דבר המיטלטל, ולא הוי רביתיה' {לא כדרך נטיעתו הרגילה}... ואין לנו לפי זה למילף מתשובת הרא"ש דהזרעים הגדלים בעפר על פני הגג על אף שיש אויר וחלל מפסיק בין הגג לקרקע, לעולם הם יונקים מן האדמה שתחת האילן, {אלא} דעיקר החיוב הוא בגלל שהם זרועים במקום קבוע. ואם כן בהניח עציץ נקוב על גג ללא עפר על פני הגג אין דינו כמחובר, שהרי בכהאי גוונא לא שייך לומר שהשרשים יונקים מלחלוחית הארץ. ואמנם באגלי טל {מקור 29} למד מתשובת הרא"ש שהוא הדין הנזרע על גבי כלי גדולה {ואי אפשר להזיזו שנחשב כמחובר}... אף שהכלי אינה נקובה ויש הפסק בין הזרוע והקרקע שתחת הכלי.
 אולם בחיי אדם {שבת יב}... נראה שהבין מדברי הרא"ש שיש לראות העפר שבתוך העציץ הנקוב המונח על הגג כאילו יונק מריח הקרקע מכיון שהבנין קבוע ומחובר לארץ ואין הבדל בין אם הרצפה של הגג עץ אבנים או PVC. אך בנשמת אדם {כלל קנא} כתב להדיא 'אפילו בעציץ נקוב אלא שהעציץ עומד בבית שאין בו עפר זה לא נקרא אילן כלל אפילו לענין ערלה'... שוב ראה שכן כתב בשו"ת בית דוד {מקור 59} 'הענפים שכנגד הנסרים שברצפה וודאי דלא הוי כמחובר, כיון שהרצפה מפסקת בינם לקרקע ואנן בעינן שיהיה יונק מריח הקרקע דוקא, דהא אם הוא עציץ של עץ בעי נקיבה... ואיך יהיה חשיבות לענפים שכנגד העץ למחשב כמחובר'...

אדניות

64. הרב מרדכי רובין - מוריה תשס"א עמוד ר
 אם בנה בתוך הבית אדניות קבועות לקרקע בזה דמי טפי לדברי הרא"ש שהרי הביא עפר לביתו ועשאו כמין שדה. אלא דאכתי יש לדון אם דברי הרא"ש בתשובה נאמרו אף בבית מקורה או רק במקום שאינו מקורה.

יחידה ה: מצעים מנותקים

לפני מספר שמיטות התחילו לגדל ירקות בעציצים שנמצאים בחממות שרצפתן מכוסה ביריעת פלסטיק עבה. האחרונים דנו האם פתרון זה מועיל על מנת להתייר את עבודות הקרקע במקומות אלו. יש שצירפו סניף נוסף להקל, על ידי מכירת העציצים לגוי.

65. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות כרך ד סימן רנח

יש לדון דאף אם ננקוט דבפלסטיק וכדומה אכן אין יניקה מהאדמה, מכל מקום עדיין יש לומר דלא מפסיק: שעיקר הטעם דמועיל בעציץ שאינו נקוב הוא מפני שנחשב שמונח בעציץ ולא על האדמה, וכאן המשטח לא דמי ולא אלים ככלי, שאינו אלא מונע יניקה, אבל אפשר כל רגע להעבירו, ואיננו קבוע שיהא נחשב חציצה ככלי, והוה כמו שהזרעים מונחים על האדמה ולא מספיק וכמו שיבואר. והנה האחרונים חקרו בגדר עציץ שאינו נקוב את החקירה שהבאנו, האם טעם ההיתר הוא מפני שבזה אינו יונק מהאדמה, או מפני שכלי חשוב הוא לחצוץ והוי חציצה בין הזרעים לקרקע, ומביאים מהרמב"ם פרק ב דטומאת אוכלין דעציץ מלא עד שפתו אף שאינו נקוב, בטל מתורת כלי ושוב אינו מועיל כעציץ שאינו נקוב, ומוכח דהגדר הוא שכלי חוצץ...

והעדפנו להחמיר שמלבד המשטח המיטלטל הפרוס על האדמה כדי להפסיק כהנ"ל, אנו נוסף על המשטח ההוא עוד משטח מפוליטאן באופן שאויר מפסיק בינו לקרקע, [מחברים את שוליו לקירות החממה כדי להחזיקו מוגבה באויר], ובה ודאי לא בטל להקרקע ובודאי חוצץ. ואין לומר שאם קבוע שמה הוא בטל להאדמה שתחתיו, שלזה חוצץ האויר שבינתים והמשטח המטלטל הנמצא למטה, וכהאי גוונא נראה ברור שמועיל לחצוץ ככלי, שלא נמצא הזרעים באדמה כלל אלא על משטח המחובר בקירות הבית ואויר מפסיק בינו לקרקע, ושאינו נקוב כמו בעציץ, ומסתברא אפילו דעדיף מינה...

66. הרב זלמן נחמיה גולדברג - קובץ בית אהרן וישראל צב עמודים סח - עא (תגובה לרב צבי ובר)

מסתבר שכוונתו { של הרב צבי ובר } לומר שתירתי בעינין כדי שיחשב כעציץ שאינו נקוב: א) שלא יהיה יניקה מגוף האדמה. ב) שיהיה זרוע בכלי, ומתוך כך העלה שהזרוע על עפר המונח על ניילון נחשב כזרוע בקרקע כיון שהניילון אינו כלי.

ולעני"ד נראה שאינו כך, אלא שבעציץ שיש בו נקב, ונמצא שיונק מהנקב רק כל שלא נתבטל מעציץ שם כלי אין מתחשבין בנקב הקטן, אבל אם נתבטל שם כלי די ביניקת הנקב, אבל כל שאין נקב ולא יניקה בזה נראה שנחשב כעציץ שאינו נקוב... ובעיקר סברתו לכאורה זהו הדין שנפסק ביורה דעה סימן רצד סעיף כו שהזרוע על גג שמילאו עפר חייב בערלה, נראה לעני"ד שאין הטעם משום שאינו בכלי, שאם כן היה להרא"ש בתשובה שממנו מקור הדין להוכיח דינו מזה שכל שזרע על הגג אין שם כלי... אלא נראה לעני"ד שהטעם שחייב בערלה שעיקר הסברא שכל שזרוע בקרקע מחוברת דינו כקרקע וגג נחשב למחובר, ולכן גם אם אין יניקה מקרקע שתחת הבית לא אכפת לן והרי זה כזרוע בארץ ותחת הקרקע הזרוע יש אבן צונמא שמפסיק היניקה מעומק אדמה שבזה נראה פשוט שנחשב כזרוע בארץ... ודי שיונק מקרקע מחובר לקרקע... אבל אם יניח ניילון על הארץ ועל זה ישים עפר וזרע לא נחשב כמחובר והרי זה כעציץ שאינו נקוב... גם הניילון שהניחו על הקרקע הרי אין כוונתם שישמש כקרקע, אלא אדרבה שיפסיק את יניקת הקרקע ובאופן כזה אינו מתבטל לקרקע...

❖ **במה חולקים הרב גולדברג והרב שטרנבוך (במקור הקודם)?**

67. הרב צבי ובר - קובץ בית אהרן וישראל עמוד עב (תגובה לתגובת הרב זלמן נחמיה גולדברג)

מה שהעיר בזריעה בשקים שלא חשיב עציץ שאינו נקוב. הדברים נכונים... אבל למעשה זורעים בעציץ המטלטל ולא בשקים, והניילון רק בא להיות כנגד הענפים של העציץ.

יחידה 1: זריעה ונטיעה בתוך הבית

חייב בערלה - הפירות
 שצומחים באילן יחשבו כערלה בשנים הראשונות משום שבפסוק נאמר וכי תבואו אל הארץ ונטעתם, ולא התנה שהנטיעה תהיה דווקא בשדה.
ופטור מן המעשרות -
 משום שבמעשר נאמר 'עשר תעשר... היוצא השדה שנה שנה, ומלשון זו משמע שרק הצמחים שגדלים בשדה חייבים במעשרות.
צריכא - יש להסתפק.

68. ירושלמי ערלה פרק א הלכה ב
 רבי יוחנן בשם רבי ינאי: אילן שנטעו בתוך הבית **חייב בערלה ופטור מן המעשרות**, דכתיב (דברים יד, כב): 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה'. ובשביעית **צריכא**, דכתיב (ויקרא כה, ב) 'ושבתה הארץ שבת לה'', וכתוב (שם ד) 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור'.

69. רבי ברוך אפשטיין - תורה תמימה הערות ויקרא פרק כה הערה ד
 צריך למיבעי, כלומר יש ספק בדבר, מפני כי יש סברא גם לחייבו גם לפטרו, יען כי בשביעית כתיבי שתי הלשונות: כתיב 'ושבתה הארץ', דלשון זה מורה בכל מקום בארץ ואפילו בתוך הבית, וכנגד זה כתיב 'שדך לא תזרע', ולשון שדך מורה רק על הזרוע בשדה ולא בבית.

70. רמב"ם הלכות מעשר פרק א הלכה י
 אילן שנטעו בתוך הבית פטור ממעשרות שנאמר 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה'. ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם שהרי תאנה העומדת בחצר {ולא בשדה} חייב לעשר פירותיה אם אספן כאחת.

ראב"ד: לא נראה כן.

❖ **לדעת הרמב"ם, האם אילן שנטעו בתוך הבית חייב במעשרות? במה הוא חלוק עם הראב"ד?**

71. הרב שלמה חעלמא - מרכבת המשנה - הלכות שמיטה פרק א הלכה א
 והנה בהלכות מעשר {במקור הקודם} כתב רבנו... ואם כן הירושלמי בעי אי חייב בשביעית דבר תורה והא קיימא לן בפרקין הלכה ד דכל {איסור} נטיעה מדברי סופרים, ושפיר השמיט רבנו בעיא זו.

❖ **איך הבין 'מרכבת המשנה' את ספק הירושלמי? מדוע לדעתו הרמב"ם השמיט ספק זה?**

72. הרב חיים ברלין - שו"ת נשמת חיים סימן קיד (ספר השמיטה עמוד כח הערה 2)
 אחרי שבירושלמי נשאר בבעיא דלא איפשטא באילן שנטעו בתוך הבית אם נוהג בו בכלל דיני שביעית, אם כן על כל פנים יש להקל באלה הגדלים תוך הבית שלא יהיה בהם איסור ספיחין שאינו אלא דרבנן ומכל שכן בזמן הזה.

73. הרב משה מרגלית - מראה הפנים מסכת ערלה - פרק א הלכה ב
 בהאי דקאמר ובשביעית צריכה... הרמב"ם לא הביא כלל לזה בהלכות שמיטה, ונראה טעמו דהא על כרחך האיבעיא אי אפשר לפרש על זרוע בשביעית בתוך הבית, דאטו זריעה בשביעית סלקא דעתך דלישתרא במקום שאין מדרך לזרוע בשאר שני שבוע? אלא ודאי על הספיחין הוא דקא מיבעיא ליה ושעלו מאליהן בשביעית בתוך הבית דהן בכלל ספיחי שביעית... דהדין בהם דמן התורה מותרין הן לאכילה אלא שחכמים גזרו על הספיחין אם הן מאותן שדרך רוב האדם לזרוע... וכיון שכן אין ספיחין העולין בתוך הבית בכלל מה שגזרו על הספיחין, שהרי אפילו העולין בשדה בור ובשדה ניר לא גזרו עליהן משום ספיחין... והמסקנא: דמותרין משום ספיחין.

❖ **האם הרב מרגליות והרב ברלין (במקור הקודם) פרשו את הירושלמי באותו אופן?**

74. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ קונטרס אחרון סימן ג
 ומה שכתב במראה הפנים, דקאי לענין ספיחין שגדלו בתוך הבית, לא מסתבר כלל, דאיך שייך להביא על זה המקראות, והלא עיקר ספיחין קיימא לן שהוא מדרבנן, כמו שכתב הוא בעצמו... אלא ודאי פשוט דעל עצם איסור שביעית קאי לענין איסור המלאכות... והוא הדין לענין קדושת הפירות.

הסוברים שבירושלמי אין היתר לזרוע בבית

75. הרב אברהם יצחק הכהן קוק - שבת הארץ קונטרס אחרון סעיף ג
אצל מצוות עשה דשבתה, דלא כתיב 'שדה', יש לומר דיש מצוות עשה גם בנטעו בתוך הבית, אף על פי שלא תעשה ד'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אין כאן... ולפי זה יש לומר, דעל לא תעשה לא נסתפקו כלל, דודאי ליתא, וכל עיקר הספק הוא רק על עשה. והיינו אם נאמר שמצוות עשה ד'ושבתה' בפני עצמה קיימא אז עובר בעשה... אבל אם נאמר דעשה זו נאמרה לענין לא תעשה שבא אחר כך, כדברי הירושלמי כלאים, אז אמרינן דמצוות עשה דשבתת הארץ היא דוקא ב'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור'... ולא בתוך הבית... אך יש לומר לאידך גיסא גם כן דכל עיקר הספק הוא רק אם יש בו לא תעשה, משום דאולי כיון שגלתה תורה שבעשה ד'יתשבת' לא בעינן דוקא שדה וכרם, הוא הדין דבלא תעשה הם לאו דוקא, אבל מצוות עשה יש לומר דודאי איכא... על כן אין להקל שלא במקום הפסד.

אצל מצוות עשה... -
 בשמיטה ישנה מצוות עשה 'ושבתה הארץ', ולא מוזכרת בה המילה 'שדה'. רק בלאו 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור' מוזכר שהחייב בשדה בלבד.

מיהו יש לומר מהא דאיתא לעיל... **'ועושין להם בתים עד ראש השנה'** {להלן מקור 88}, ופירש בסוגיא טעם לאיסור הבתים בשביעית משום דבית עושה לה צל, והיא גדלה מחמתו, והיה ראוי לשפוט מכאן דגם בתוך הבית אסורה העבודה בשביעית, דאי מותר מאי איכפת לי מה שגדלה מחמת הצל מאחר שכבר עשה את הבית? ואולי מסופק הוא רק בנטע את האילן בתוך הבית, שלא חל עליו שם שדה וכרם מעולם דמשמעם בגלוי, אבל אם האילן היה נטוע בתחילתו בגלוי, וחל עליו שם שדה או כרם, שוב אינו יוצא מאיסורו על ידי עשית בתים... ואפשר לומר דבית שאין בו ד' אמות שאינו בית לכל דבר, הכא נמי דלא מפיך מכלל שדה וכרם, ויש לומר דבתים דמתנייתן דידן מסתמא אין בהם ד' אמות... אלא דעצם הדבר דחוק דנהי דאינו בכלל בית, אבל מכל מקום מוצא הוא מכלל שדה... ויש לומר דמכאן הא דירושלמי דפירש עשיית בתים דמתנייתן לצל ושקיל וטרי ביה דחי רבינו {הרמב"ם} מהלכה, או לכל הפחות פשט ספיקא דשביעית לחומרא, ומשום הכי לא הביא את הספק בזה.

ועושין להם בתים עד... -
 המשנה מונה את המלאכות האסורות בשמיטה אשר מותר לעשותן עד ראש השנה של תחילת השמיטה, ואין בהן איסור קודם לכן משום 'תוספת שביעית'.

❖ האם לדעת הרב קוק יש להחמיר בזריעה בבית בגלל איסור הלאו או בגלל איסור העשה?

76. הרב בן ציון חי מאיר עוזיאל השמיטה (תשס"ח) סימן יד אות ג - עמוד 155
 לא התירה תורה לזרוע בבית, אלא שפטרה את הזרוע מאיסור לאו, והיינו מדכתיב 'שדך', ובית לאו 'שדך' הוא, אבל מכל מקום אסור לזרוע אפילו בבית, מדכתיב: 'ושבתה הארץ שבת לה'.

אבל לסדר סככה לא הותר אפילו מאיסור לאו, ד'שדך' מקרי, וסכך עובר אינו מוציא מכלל שדה.

77. הרב יעקב אריאל - באהלה של תורה חלק ג סימן י

כתב הגאון ר' בן ציון עוזיאל... ויש לתמוה על דבריו, שאם כך מהו ספיקו של הירושלמי?

78. הרב יחיאל מיכל אפשטיין - ערוך השולחן העתיד שמיטה סימן טז סעיף קטן א
 ובירושלמי מסתפק באילן שנטעו בתוך הבית אם נוהג בו שביעית, משום דכתיב 'ושבתה הארץ שבת לה', כלומר דעל כל מה שבארץ חל שביעית, או דילמא כיון דכתיב 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור' וזה אינו שדך וכרמך אלא בית, ונשאר בספק. והרמב"ם לא הביא זה. ונראה לי בטעמו דכיון דבפרק קמא דגיטין (ז, ב) מבואר לענין מעשר ושביעית **דבעינן דווקא עציץ נקוב אבל כשאינו נקוב פטור** עיין שם, ממילא מוכח דבבית פטור משביעית... והפני משה כתב שם דמסתברא לחומרא, ולענין דאינו כן.

דבעינן דווקא - בגמרא נכתב שער הנמצא בספינה או בעציץ שאינו נקוב אינו נחשב כארץ ישראל לענין שביעית. ממילא ניתן ללמוד גם שאילן הגדל בתוך הבית אינו נחשב כגדל בארץ. ואף שהירושלמי הסתפק בכך, לאור דברי הבבלי ניתן להכריע.

❖ עיון נוסף: עיינו בדברי ה'שבט הלוי' חלק ו סימן קסז, שהקשה על הסבר ערוך השולחן.

79. הרב משה קליערס - תורת הארץ פרק ו אות כב
 ולענין המקומות באיזה מקום אסור לעבוד בשביעית לכאורה יש לומר דשפיר דרשינן לענין זה כאן כלל ופרט וכלל, ד'ושבתה הארץ שבת לה' {כולל כל המקומות גם בית; אחר כך כתיב 'שדך לא תזרע', ושדך הוא פרט, וממעט בית, וגם גג וחורבה וחצר נראה דאינם נקראים שדה; ואחר כך כתיב 'שנת שבתון יהיה לארץ', וכולל שוב כל המקומות גם בית. והוי כלל ופרט וכלל ונרבה כעין הפרט היינו גג וחורבה וחצר

הוי כלל ופרט וכלל... -
 כאשר התורה מצווה בלשון של 'כלל ופרט וכלל', יש לרבות את כל המקרים הדומים לפרט. ולכן יש לחייב בגג חורבה וחצר, הדומים לפרט - שדה, ולפטור בית שאינו דומה כל כך לשדה.

דדומים בחד צד להפרט דהם מגולים כשדה, ונמעט בית דאינו דומה בשום צד לשדה ולא יהיה בבית אפילו איסור עשה כיון דאינו דומה להפרט.

אולם יש להעיר בזה דבחורבה ובגג נראה דלא בעינן כלל ללמוד מכעין הפרט דהא זרע בחורבה חייב במעשר כדאיתא בירושלמי דמעשרות (ה, ב) אף דבמעשר כתיב שדה וכן זרע בגג חייב במעשר כמו שכתב הרא"ש בתשובה כלל ב...

הערה א: בפאת השלחן הלכות שביעית סוף סימן כ כתב אילן שנטעו בתוך הבית הרי זה ספק אם נוהג בו כל דיני שביעית... ומדבריו נראה דמפרש דהספק בירושלמי הוא גם לענין אם נוהג בפירות... קדושת שביעית ואם חייב להפקירם... ואם נאמר דיש על כל פנים עשה בבית לענין עבודה בשביעית אין שום ספק דיש קדושת שביעית על הפירות שגדלו בבית...

ההכרעה בספק הירושלמי

80. רבי ישראל משקלוב - פאת השלחן סימן כ סעיף כג - בית ישראל סימן נב
נשאר בספק... ונשאר בבעיה ולקמן בסימן כג סק"ג ביררתי דרבינו והאחרונים הכריעו דשביעית בזמן הזה דרבנן, ולפי זה הבעיה לקולא.

81. רבי יעקב דוד וילובסקי - בית רידב"ז - על דברי פאת השלחן בסימן כג (דף טו עמוד ב)
העיקר להלכה למעשה שנוהג בו { בעץ הזרוע בבית } כל דיני שביעית.

82. הרב נחום ווינפלד - משמרת לבית דף ב עמוד ב
לפי מה דאמר בירושלמי... דמיבעיא ליה שיהא איסור נטיעה בשביעית אף בתוך הבית, וקיימא לן גם כן דאין נוטעין אילן סרק בשביעית, אם כן נראה שיש לזוהר ליטע אילנות הנקראים "וואזאנעס" בביתו אפילו בעציץ שאינו נקוב.

83. חזון איש שביעית סימן כב אות א
ונראה דעציץ שאינו נקוב ועומד תחת תקרת הבית יש להקל טפי דלא מצינו שגזרו בעציץ שאינו נקוב לענין שביעית, ובירושלמי פרק ב דחלה (הלכה א) אמרו דאם אין הספינה גוששת חייבת במעשר מהלכה ולא נתפרש אי נקט מעשר והוא הדין שביעית, או דוקא מעשר אבל שביעית לא... והיכי שהעציץ בבית אם תמצי לומר דזורע בבית דרבנן, יש לומר דבעציץ שאינו נקוב לא גזרו כיון דגם בזורע אינו אלא דרבנן, ואחרי שכבר הורה זקן הפאת השלחן להקל אף בזורע בבית, המקיל בעציץ שאינו נקוב בבית יש לו במה לסמוך.

ועיקר היסוד של פאת השלחן ז"ל להקל בספיקא, לדידן אינו מוכרע, דיש לומר כיון דעיקר הספק בדאורייתא ואזלינן לחומרא ממילא גם לדידן אזלינן לחומרא, וגם יש לצדד שיש ספק ספיקא להחמיר דלמא כהרמב"ם {מקור 70} דאיסורא דרבנן איכא, ואם תמצי לומר כהראב"ד דלמא בזמן הבית דאורייתא והשתא דרבנן וספק ספיקא להחמיר דרבנן מחמירין.

84. הרב משה קליערס - תורת הארץ פרק ו אות כב הערה א
ולהלכה בזמן הזה כתב הפאת השלחן {מקור 80}... האבעיא לקולא. ויש להעיר על דבריו: חדא: דהא יש לומר דהאבעיא בירושלמי היא רק לענין לא תעשה, אבל עשה בודאי יש בבית... ואפשר שכן היא דעת הרמב"ם מדלא כתב דמותר לזרוע בבית בשביעית... ועוד... בשביעית דמספקא ליה בירושלמי דאולי אסור מהתורה משום דכתיב בה גם 'ארץ' דעל כל פנים מדרבנן חייב גם בזמן הזה...

85. קטיף שביעית פרק יז עמוד 101 הערה 3
למעשה הורה הגר"ש ישראלי זצ"ל להקל רק ב'תרי דרבנן'. והסביר על פי דברי הרב קוק {מקור 74} שלא ברור שהספק של הירושלמי הוא על עצם המלאכות ויתכן שהספק הוא רק לענין הלאו ולא לענין העשה של שביתת הארץ.

אין הספינה גוששת - בירושלמי נכתב שספינה השטה בנהרות ארץ ישראל, בצמוד לקרקעית הים (גוששת) חייבת במצוות התלויות בארץ, אך גם אם אינה קרובה לקרקע חייבת במעשר מדרבנן, כדין עציץ שאינו נקוב.
אי נקט מעשר... - דיון בשאלה זו נידון במקורות 15-18.
דעיקר הספק... - ספק הירושלמי הוא על הדין מדאורייתא. כיון שספק מדאורייתא לחומרא, יש להתייחס אליו כאל ספק שהוכרע לחומרא גם היום ששמיטה נוהגת רק מדרבנן.
ספק ספיקא להחמיר... - לדעת הרמב"ם (מעשר א, י) עץ הגדל בבית חייב במעשרות מדרבנן, ואילו הראב"ד חולק עליו. החזון איש הבין שלדעת הרמב"ם גם איסורי שביעית חלים מדרבנן על עץ הגדל בבית.

תרי דרבנן - רק מלאכות האסורות מדרבנן ורק כשהן נעשות בבית.

טובל - פירותיו טבל עד שיופרשו מהם תרומות ומעשרות.

86. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא - אות ז
מה שבאמת לא הזכירו חכמים בשום מקום בפירוש שחייבו {מדרבנן} תרומות ומעשרות גם בבית, בעל כרחך לומר שסמכו על זה שאמרו דעציץ שאינו נקוב **טובל** מדרבנן, אף על גב דאית ביה תרתי לרעותא, חדא - שאינו שדה, ועוד - שהוא לגמרי תלוש, והכא נמי בבית אף על פי שאינו שדה.
ואם כן אם ננקוט ששביעית נוהגת בעציץ שאינו נקוב, מסתבר דשפיר נוהג שביעית גם בבית.
אך גם בלא זה השיגו על הפאת השולחן {מקור 80} הרידב"ז ז"ל בירושלמי סוף מעשרות, ובספר תורת הארץ (פרק ו אות כה). ויש גם שתמהו דכיון שעיקר הספק הוא בדאורייתא אית לן למיזל לחומרא אף בזמן הזה שהוא רק מדרבנן.
והעולה על כולנה הוא, דכיון שהרמב"ם ושאר פוסקים לא הביאו כלל הך בעיא דירושלמי קשה מאד לסמוך על זה לקולא.

❖ **השוו בין הסבר הרב אויערבך להשמטת האיבעיא מהרמב"ם, להסבר ערוך השולחן במקור 78 להשמטה זו.**

87. הרב שלמה זלמן אויערבך - מנחת שלמה (תשנ"ט) חלק ג סימן קנח
אילו היינו פוסקים ששביעית בזמן הזה הוא מדאורייתא, הייתי חושש קצת אם רצוי לקבוע לרבים לזרוע לכתחילה בחממות של זמננו, אשר כן הוא ממש דרך הזורעים. אך, כיון שלמעשה סומכים על הפוסקים ששביעית בזמן הזה הוא רק מדרבנן, לכן חושבני שנכון מאוד לקבוע את הדבר למעשה, יחד עם צירוף של עציץ שאינו נקוב גם לענין ארבעת העבודות {האסורות מדאורייתא} וקדושת הפירות.

❖ **האם דברי הרב אויערבך מתיישבים עם דבריו במקור הקודם?**

יחידה ז: הגדרת בית לעניין ספק הירושלמי (דין החממות)

88. משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ד
מזהמין את הנטיעות, וכורכין אותן, וקוטמין אותן, ועושין להם בתים... עד ראש השנה.

89. רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ב משנה ד
ועושין להם בתים, שעושין להן סככות כדי לשמרם מן הגשם בזמן שמזיקן, או מן השמש.

90. ר"ש מסכת שביעית פרק ב משנה ד
ועושין להם בתים - גדר אמה גובה סביבותיהם, וממלאין אותו עפר, ומיהו בירושלמי משמע בית ממש לצל.

❖ **המשנה אסרה לעשות 'בתים' לנטיעות בשנת השמיטה. מכאן משמע, שאיסורי השמיטה חלים גם על נטיעות שבתוך הבית. האם הירושלמי שהסתפק אם בבית חלום חיובי שביעית מתיישב עם משנה זו?**

91. חזון איש שביעית סימן כ אות ו
והזורע בבית גרע טפי שאין זו עיקר זריעה, ומבעיא לן בירושלמי {מקור 68} אי נוהג בו שביעית. והא דתנן שביעית (ב, ד) 'ועושין להם בתים' אינו ענין לנוטע בבית, דהתם הגג מצד האילן או שיש בגג חלונות באלכסון שמגין בפני החמה ואינו מגן בפני הגשמים ובפני הטל והאוויר, והתם הבית להיטיב הגידול, אבל נוטע בבית הצמחים הם במצב בלתי טוב ורצוי, שנשלל מהם תועלת הגשמים והעננים והאוויר וקוי השמש והבית להם לרועץ.

92. הרב שמואל הלוי וואזנר - שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן רמו
וגדר בית בזה כתב בחזון איש (שביעית כב, א ד"ה וגדר) דאין צריך בית שחייב במוזזה, והדעת נוטה דהעיקר תלוי בכיסוי, וסיים דאולי צריך עשרה טפחים מחיצות גם כן, עד כאן.
ומה שכתב דהעיקר תלוי בכיסוי קולא יתירה היא, דמי יאמר דעל ידי זה נפקע שם שדה? ולהלכה בודאי צריך תורת בית, זאת אומרת מחיצות גבוהות לכל הפחות עשרה טפחים (אפילו מניילון) וכיסוי גמור עליהם מלמעלה זאת אומרת בית שמצד ההלכה נקרא בית.

93. הרב שאול ישראלי - חוות בנימין חלק ג סימן צז - עמודים תרטו - תריח
היינו שנוקט {הרמב"ם במקור 70} בפשיטות שהתנאי לחיובו במעשרות מן התורה הוא רק ב"שדה" וחצר מוצא מכלל שדה, כשם שהבית אינו בכלל שדה. ועל כרחך שאין חיובו בבית ובחצר אלא מדרבנן. מזה יש ללמוד שפטור בית איננו מפני שהגדל בבית גידולו גרוע, שהבית מפריע לגידולו, שהרי הגדל בחצר והוא פתוח לאוויר העולם... אלא מפני שדין תורה הוא לחייב במעשרות רק מה שיש עליו שם 'שדה' וכל שאינו בגדר 'היוצא השדה' אין בו חיוב מעשרות מן התורה, ואף שטיב הגידול משובח, ואינו נופל או גם עולה על הגידול בשדה...

מחיצות ועליהם קירוי, הם שמחשיבים המקום לבית, ומוציאים אותו מכלל 'שדה' לחיוב מעשרות... ולפי זה ירקות הגדלים בחממה תורת גדלים בבית עליהם לכל דבר. אכן בהיות שביעית נוהגת מן התורה, הרי מאשר שזה נשאר בבעיא דלא איפשטא, יש לנהוג בגדל בחממה דיני שביעית לחומרא, כדין כל ספיקא דאורייתא... ולא כן בזמן הזה. ונראה להוסיף... הא ד'בית' שלא נאסר מכוח גזירת חכמים אלא מעצם היות הדבר ספק, שכל שהספק הוא בדארייתא דינו לחומרא. כל שנשתנה דינו, ונקטינן השתא להלכה ששביעית מדרבנן, מעתה הפך הדבר לספק דרבנן שדינו לקולא. ובוה אולי יתיישב השמטת הרמב"ם להאי ספיקא דיני שביעית בזורע ונוטע בבית. וזה למרות שהביא להלכה האי דינא דירושלמי הן לענין ערלה לחומרא, והן לענין מעשרות לקולא. שכיון שכל ההלכות של שביעית המדובר בהם לזמן שביעית מן התורה. ובוה אין

לנו נפקא מינה מאותו ספק שיש לנהוג בו לחומרא כמו בזרע ונוטע בשדה. שוב לא היה צריך להביא, שממילא לא היינו מחלקים בין בית לשדה, והיינו מחמירים בבית כמו בשדה.

❖ **האם לדעת הרב ישראלי ניתן להקל בשמיטה בזמן הזה יותר מאשר לדעת החזון איש?**

94. הרב יצחק יעקב וויס - שו"ת מנחת יצחק - חלק י סימן קטז
ומה שכתב כבוד תורתו לצדד דחממות שאני, כיון שמיועדין לכך, ורגילים להקימם בשטחים נרחבים ולזרוע בהם, ואם כן יש להם דין שדה, ולא דמיא לבעיית הירושלמי דנוטע בבית וכנ"ל - נתראיתי דהנה כי כן הכריע להלכה בספר שביתת הארץ להגב"י זילבר (דף ע' דין כ'), ומסיק דבחממות הואיל ובתחילה נבנתה לגידול צמחים אינה חשובה כבית להתיר בה עציץ שאינו נקוב אפילו לצורך חיי הנפש, אפילו אם במקצת זמן משתמש בתור מחסן דלא שייך בזה לומר דבית לאו שדה. לכן אפילו גידולים שאין הדרך לגדל בחממה נמי אסור עד כאן דבריו. ומבאר שם דכולי עלמא מודים בזה לאיסור, ואין בזה מקום להתיר אף לדעת החזון איש ז"ל שמצדד להקל בעושה בית ארעי בשדה בשנת השמיטה, מכל מקום הכא שאני, דדרכו בכך, עיין שם היטב...

ומה דאתאן מהני"ל, שגם עיקר ההלכה להתיר בשביעית בבית בעציץ שאינו נקוב הוי קולא גדולה גם להחזון איש זללה"ה, אלא שהעיד כבוד תורתו דלמעשה התיר, וב"מדריך הכשרות" של עדתנו החרדית בקונטרס דבר השמיטה הבאנו די שתי דיעות בענין עציץ שאינו נקוב תחת גג מקורה.

❖ **האם המנחת יצחק שסובר שלחממה יש דין 'שדה' מסכים לדברי הרב ישראלי במקור 93?**

❖ **עיון נוסף : עיינו בשו"ת משנת יוסף חלקד סימן ח שדן בשאלה זו באריכות.**

95. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות כרך ד סימן רנח
ועדיין יש להסתפק ולומר שאולי ההיתר הוא בבית ממש דוקא שאין דרכו בזריעה, ובוה ממעטינן שאינו בכלל שדה, אבל בחממות שנהגו היום אין בו הקולא דבית, דהדרך לזרוע בהם ועומדים לכך, ואם כן הזריעה היא באיסור וכשלין ח"ו באיסור ספיחים כיון שדרכו בכך, אם כן חזר דינה של חממה להיות כשדה. אמנם נתברר לנו שבירקות עלים החממה בעצם מקלקלת, וכל צורת הגידול הזו נתחדשה כדי להציל מאיסור תולעים, ואף שמייקר את הגידול נהגו בזאת, אבל לולא הרצון למנוע תולעים לא נהגו מגדלים ירקות עלים בחממה שמקלקל.

96. הרב עובדיה יוסף - שו"ת יביע אומר חלק ט - יורה דעה סימן לא
אמנם ראיתי לידידי הגאון רבי שלמה עמאר נר"ו שכתב, שיש מקום לדון בחממות שבזמנינו, שיש לומר דמה שאמרו חז"ל שנטיעה או זריעה בבית לא נכללו בכלל שדה, זהו בזמנם שלא היה דרכם כלל לנטוע ולזרוע אלא בשדה פתוח, אבל בימינו שנתרבו החממות על ידי החקלאים, עד שנעשו כחלק בלתי נפרד מהנוף החקלאי בכל אתר ואתר, ובכל הארץ יצא טבעם לגדל בהם גידולים שונים, על שדה הארץ יחשבו, שכיון שהחממות מיוחדות לזריעה וגידול בלבד, ואינם משמשים לא למגורים ולא למחסן, ונעשה דבר רגיל לזרוע ולנטוע ולגדל בהם גידולים שונים, יש לומר דמעט לא נפקי מכלל שדה...
וגם הגר"ש עמאר נר"ו העלה במסקנתו להקל בחממות לענין שביעית, שמכיון שגזרת הכתוב היא למעט בית מדכתיב "שדה", אין לנו לחלק בזה בשום ענין כלל, והוסיף להוכיח כן, שהרי אף גג ועליה נידונים כבית, אף שיש גם בהם תועלת הגשמים והטללים וקוי השמש...

ושוב ראיתי לידידי הגאון רבי ישראל יעקב פיישר נר"ו... שאחר שהעלה להתיר החממות בשביעית, הביא דברי המערערים על ההיתר מהטעם הנ"ל... וכתב לדחות דבריהם, שהרי אף על ידי החממות יש חסרון הניכר בפירותיהם, שניטלה מהם המתיקות כראוי, מפני שחסרה להם השמש, הממתיקה את הפירות, ועוד יש לתמוה על דבריהם, דכיון דאנן ממעטינן הזרע והנוטע בבית מדין תרומות ומעשרות, מדכתיב "שדה" ולא בית, והא אנן לא קיימא לן כרבי שמעון דדריש טעמא דקרא, ואם כן אין לנו נפקא מינה בזה אם הוא

דדריש טעמא דקרא -
רבי שמעון סובר שאף אם הפסוק לא מסביר מה הטעם למצווה, אנחנו יכולים לדרוש טעם מדעתנו, ולחדש הלכות לפי טעם זה.

דרך זריעה אם לאו, דמכל מקום החממות אינן דומות לשדה שהוא גלוי לעיני כל. עד כאן תורף דבריו } של הרב פֿישר}.

ולכאורה יש להעיר על דבריו, לפי מה שכתב החתם סופר (חיו"ד סי' רנד בד"ה ונ"ל), דאף על גב דקיימא לן כמאן דאמר דלא דרשינן טעמא דקרא, מכל מקום היכא דנפיק חומרא, דרשינן טעמא דקרא...

❖ **בשיטת הסוברים שלחממה יש דין שדה נאמרו שתי סברות - שחממה מועילה לצמחים הגדלים בה; או שהגידול בחממה הפך לדרך גידול רגילה. האם תשובת הרב פֿישר מתמודדת עם שתי השיטות?**

יחידה ח: הזזת עציץ או שינוי מעמדו ההלכתי

97. תלמוד בבלי מסכת שבת דף פא עמוד ב

אמר אביי: פרפיסא {עציץ נקוב}, הואיל ואתא לידן לימא ביה מילתא; היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות - מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע - חייב משום נוטע.

98. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מא אות א

הגבהת עציץ נקוב מן הארץ והורדתו נראה לעני"ד דלשטת הרב המגיד בדעת הרמב"ם (שבת ח, ד) דעציץ נקוב מוגבה באויר חשיב לגמרי כתלוש, אסור להגביה עציץ נקוב מן הארץ ולחזור ולהורידו על גבי קרקע דהא עציץ נקוב הרי הוא כארץ... ואם כן מיד כשהגביהו נעשה תלוש, וכשחוזר ומורידו הוי ליה זורע או נוטע.

וכמו כן יש להזהר אליבא דכולי עלמא שלא להורידו על הארץ אם הוא עומד על גבי דבר המפסיק בין הנקב ואויר הקרקע... כיון שמשביח ודאי את הזרעים בפעולה זו שהוא מעמידם על גבי קרקע אפשר דאסור מדרבנן, דלא גרע מעושה בתים לצל וכדומה.

אכן נראה לצדד בזה לקולא, דכיון דבשעה שהוא מגביהו יכול הוא עדיין לחיות מן הלחות ששאב תחלה מן הארץ כאילו הוא עומד גם עכשו על גבי הארץ, ולא יהיה מורגש בו שום קלקול אלא לאחר שישהה ויעמוד שם זמן רב, לכן אפשר שפעולת ההורדה על גבי קרקע שבאה למנוע הפסד חשיבא כאוקמא אילני דשרי משום דכך לי פסידא רבה או פסידא זוטא... נראה שבתוך בית מקורה אפשר שפיר להקל.

גם ראיתי במרכבת המשנה (שבת ח, ד) שכתב בדעת הרמב"ם שהמגביה עציץ נקוב ומניחו על גבי יתדות רק לפי שעה דלא מיקרי תולש...

מילואים: בענין הוצאת עציץ נקוב מבית מרוצף על קרקע שמחוץ לבית, נראה לעני"ד דשביעית לא דמי לשבת דחשיב כזורע, וכיון דכללא הוא דלא אסרו רבנן אלא "עבודת שדה וחרס", לכן כל שאינו מתכוין כלל לשינוי הצמיחה שפיר שרי, ואף על גב שמהקרקע הם יונקים יותר ממקום מרוצף מכל מקום כיון שלמעשה אין רגילים היום לעשות כן להשבחת היניקה, וגם ידוע שרגילים לשנותם ממקום למקום בגלל סדרי הבית או צורך אחר, לכן כמו דשרי בכהאי גוונא הרבה עבודות דרבנן, כך גם זה מותר כשאינו מתכוין ובפרט כשגם ניכר שאין כוונתו כלל להשבחת היניקה.

וכל מה שנכתב בספר בענין זה הוא רק מפני שיש חוברת שנדפסה בחיי מרן בעל החזון איש זצ"ל וכתוב שם שזה על פי פסקיו, ושם מבואר דאסור.

99. חזון איש שביעית סימן כב אות א

ואף למאן דמיקיל {לזרוע בבית בשביעית}, אסור להסיר התקרה מעל הזרעים בשביעית דהוי תולדת זורע [ולפי זה אף אם זרע אסור להסיר התקרה בשביעית]. ועוד, כשמסיר התקרה נמצא דעביד איסורא למפרע דהוי זורע על מנת להסיר וזו זריעה גמורה.

100. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מא אות ג

נראה שאין לאסור הוצאת עציץ ממקום מקורה לשאינו מקורה בגלל השינוי מבית לשדה מפני שאין זה גורם רק שינוי בדין אבל לא חשיב משום כך עבודה... כמו כן אין לאסור הסרת תקרה בשביעית ממקום זרוע אף על פי שמשנתנה בכך מבית לשדה, ולכן אם ננקוט שמותר להעתיק עציץ נקוב בשביעית ממקום למקום הוא הדין נמי דשרי מחו"ל לארץ ישראל ומבית לשדה, אולם מצינן במאירי (שבת פא, ב) דבהעתיק עציץ נקוב ממקום למקום אית ביה משום קוצר וזורע לענין שבת עיין שם, וכיון שכן הוא הדין נמי לענין שביעית דאסור.

ומיהו נראה דכשצריך להעתיק דירתו למקום אחר יוכל להעבירו מוגבה מן הארץ עשרה טפחים, דבכהאי גוונא מסתבר דשרי... יש להקל כאן מתרי טעמי: חדא דיש מהאחרונים שכתבו דבשעת העברה ממקום למקום חשיב כספינה העשויה לברוח שדינה כתלוש, ועוד דהריטב"א (גיטין ז, ב) מספקא ליה דאפשר

דשרי משום דכך... -
מלאכה לצורך מניעת הפסד מותרת בשביעית, ואין הבדל בין הפסד גדול לקטן.

כספינה העשויה לברוח
- בגמרא במסכת גיטין (המשך מקור 33) נכתב שבענין החיבור לקרקע, עציץ הקבוע במקומו נחשב כמחובר יותר מספינה שזזה ממקומה ויעשויה לברוח.

דמוגבה למעלה מהקרקע עשרה טפחים נעשה כתלוש. והרוצה להחמיר עד שיצא הספק מלבו יהדר לסתום את הנקב.

ומה שהחזון איש (בסימן כב) אוסר להסיר תקרה מיירי בכהאי גוונא שמשביח בכך את הזרעים, ובכהאי גוונא שגם בשבת היה אסור משום זורע.

אך מה שכתב שם בפשיטות דהזורע בבית על מנת להסיר אחר כך את התקרה דחשיב זריעה גמורה ואף בשנה השמינית אסור להסיר, לעני"ד צריך עיון דמכל מקום בשעה שזרע נעשה כזורע בחו"ל ודעתו לקדש אחר כך את הקרקע בקדושת ארץ ישראל.

והיה נלעני"ד שאם הסיר את התקרה בלילה בשעה שאין שמש ולא גורם תיכף במעשיו לשום השבחה, די שיהיה להסתפק אם יש בהסרת התקרה שחוצצת מפני השמש גדר של עבודה כי רק בעשיית בתים הוא דמצינן בפרק ב משנה ג דחשיב עבודה, מה שאין כן בהסרת מניעה מן החוץ ולא בגוף האילן, צריך עיון אי הוי בגדר עבודה אפילו ביום וכל שכן בלילה, שגם לענין שבת חשיב רק גרמא.

ועל כל פנים אם אין כוונתו להשבחת הזרעים הרי גם בשבת משכחת דבפתיחת חלון או דלת נכנס אויר או שמש שמביאים תועלת לגידול הזרעים שבתוך הבית ואפילו הכי שרי והוא הדין בשביעית.

❖ **מה היחס בין דבריו של הרב אויערבך במקור זה לדבריו במקור הקודם (מקור 98)? האם הוא**

נוקט כאן כמו בתשובה או כמו במילואים?

101. הרב משה שטרנבוך - תשובות והנהגות חלק ד סימן רנח

ובאמת במקום שדרכו בכך כמו בעגבניות או מלפפונים בודאי לא נתיר ח"ו... ובחזון איש שם (כ"ד) מביא שאם עשה תקרה על מנת להסירו, כשמסירו עביד למפרע איסורא, דזורע תחת תקרה שנעשתה על מנת להסיר הוי זריעה גמורה, ואפילו אם מסיר אותה בשמינית. ודבריו הם חידוש פלא דמנליה שצריך קבוע לעולם, ולא דמי לסוכה (ד א) בענין תבן וביטלו, שכאן מסתברא דאם הבית הוא רק לקיץ או רק לחורף ודאי מספיק, ואולי גם החזון איש מודה דמספיק בית קיץ או בית חורף. ומיהו בלאו הכי הנידון לא נוגע לנו לענייננו, שהחממות הם בקביעות תמיד.

102. הרב חיים פנחס שיינברג - אורייתא ט עמוד קכז

ובגוף דברי החזון איש יש לעיין דלכל היותר הסרת התקרה אולי דומה להשקאה, ואין כאן זריעה ממש שהיא הטלת וחיפוי זרעים בקרקע, ולכולי עלמא אין איסור השקאה אלא מדרבנן, ומנא לן שגזרו בכהאי גוונא בהסרת תקרה אפילו כשמוסיפה שבח חשוב בגידול?

103. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה

עמוד יז - סעיף ו: ולדעתי אין גם לחוש להוציא עציץ מבית לחוץ. **סעיף ז:** גם אפשר לסלק את העציץ העומד על דבר המפסיק בינו לבין הקרקע ולתתו על גבי יתדות כנגד הקרקע... **סעיף ח:** גם אין להחמיר לעני"ד מלהסיר הגג מעל הזרעים.

עמוד טו הערה 1: החלוקים בין עציץ נקוב לאינו נקוב נשנו בכמה משניות... בנוגע לשביעית לא דיברו כלל מדיני עציץ לא בנוגע לקדושת הפירות ולא בנוגע לדין איסור העבודה, בלתי רק לדין פרוזבול... ומכיון שלדיני קדושת שביעית לא הזכירו חכמינו ז"ל ורבותינו ז"ל מדיני עציץ - חשבו כמה רבנים ומחברים אחרונים שמסתמא דומה דין שביעית לדין שבת. והנראה שיש הבדל גדול בין שבת לשביעית. בדין שבת אמרו: היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות חייב משום תולש היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום זורע... ואילו בשביעית חיוב תולש ודאי ליכא, תלישה כשהיא לעצמה איננה אסורה... וגם משום זורע ליכא בכהאי גוונא בשביעית, דהוא אינו מזריע בארץ אלא שמניחו על הארץ וגורם שאחר כך על ידי היניקה תתהווה מעצמה כמחובר וכשמחזירו אין עושה זריעה חדשה... ובכך דיני שבת ודאי אין להשוות

לענייני שביעית ואפילו לדיני ערלה וכלאים ומעשרות אין להשוות, דהתם דאורייתא ואילו שביעית בזמן הזה נקטינן כרבי שהוא דרבנן, ולכן הבאנו כאן להלן כמה פרטים לקולא בדיני עציץ.

עמוד צו: עציץ נקוב זרוע שאינו עומד על הארץ אם מותר להניחו על הארץ בשביעית, כמו כן אם מותר להגביה עציץ נקוב מעל הארץ ולהניחו שוב על הארץ: לעני"ד איסור תורה בודאי ליכא דהא אפילו אם זרוע בעציץ נקוב לא ברירא כלל אם יש איסור תורה, מכל שכן כשאינו זרוע אלא מניח כלי נקוב זרוע אפילו איסור דרבנן דומני שאינו...

הגם דבשבת כהאי גוונא... חייב על זה שתים, אחת משום תולש ואחת משום זרוע, כבר אמרנו ששאני שבת שהצווי על האדם, לא כן שביעית שמצווה שהארץ תשובת וכשמגביה עציץ נקוב וחוזר ומניחו על הארץ אין כאן לא איסור תולש ולא איסור זרוע, איסור תולש ודאי ליכא דהתלישה בשביעית כשהיא לעצמה אין בה איסור...

והנראה עוד שגם אם מונח על הארץ עציץ שאינו נקוב ונקבו שעל ידי זה נעשה העציץ כמחובר לקרקע לגבי דיני קרקע אין הנקיבה מעשה זריעה, זוהי רק גרמא... ומכאן הוא מה שדיברנו גם בחלק א פרק ג שלפי דעתנו אין להחמיר בשביעית זמן הזה להעתיק עציץ נקוב ממקום למקום. אלא כדי להוציא מספק איסור דרבנן כדאי שתהא המכירה גם לעציצים.

❖ **עיון נוסף: עיינו בדברי הרב מרדכי רובין בירחון מוריה תשס"א עמוד ר לגבי הסרת תקרה מעל עציצים, וסידור סוכה במרפסת שיש בה עציצים.**

יחידה ט: מכירת עציצים לגוי

דלא תחנם - כפי
 שהארכנו בשיעור 20-22
 מכירת קרקע לגוי בארץ
 ישראל עלולה להיות
 כרוכה באיסור 'לא
 תחנם'.

104. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מ
 לענין לאו **דלא תחנם** מסתבר דבזה שהישראל מוכר לעכו"ם עפר ארץ ישראל המונח בתוך עציץ אינו עובר כלל בלאו זה, ואף אם כבר יש בו בהעציץ זרעים או אילנות שהם חשובים ודאי כאילו גדלו בארץ ישראל עצמה, ותנן במסכת עבודה זרה דף י"ט שאין מוכרין להם במחובר לקרקע, מכל מקום נראה לענ"ד דאפשר דכיון שאינם קבועים בארץ שהרי יכולים להעבירם ממקום למקום, אין זה חלוק כלל מזרעים שבעציץ שאינו נקוב דלא נזכר בשום מקום דאסור.

❖ **עיון נוסף: עיינו בשו"ת שבט הלוי חלק ח סימן רמז, שכתב גם הוא שאין איסור 'לא תחנם' במכירת עפר תלוש מן הקרקע.**

105. הרב דוד לאו - תחומין יד עמוד 90
 אף על פי שההיתר נראה מרווח, בכל זאת היו שהצריכו למכור חממות כאלו לגויים, על מנת לצאת ידי כל חשש. מכירה כזו באה לענות על כמה חששות: א. חשש שמא ניקבו יריעות הפלסטיק שמתחת לזרעים, והאם יונקים מהקרקע. ב. כאמור לעיל, יתכן שעל אף שהלאוים לא נאמרו בגידולי בית, מכל מקום קדושת שביעית חלה עליהם. מכירתם לגוי פוטרת אותם אף מהחובבים הנובעים מקדושה זאת. אולם לגבי החשש הראשון יש לתמוה, מה תועיל המכירה, צריך היה למכור את הקרקע?

❖ **האם בדברי הרב אויערבך (מקור 104) יש מענה לשאלה בה מסיים הרב לאו?**

106. הרב יוסף ליברמן - מוריה תשנ"ד - עמוד קכג
 למכור את העציצים לנכרים, עלינו להתעמק מה היה אומר רבינו החזון איש זי"ע לזה, אשר כידוע לחם בכל עוז נגד המכירה, וסמך על כמה קולות ובלבד לשמור שמטיה ללא היתר המכירה, שאותו שלל בהחלט. על כן ברור לנו שלא היה מצרפו אפילו לסניף להיתר. ובפרט שיש חשש גדול שעל ידי היתר מכירה חלקית זו, של עציצים שאינם נקובים, היתר המכירה יחדור ויתרבה גם לשדות וכרמים, תחילה בגוש קטיף ואחר כך בכל ארץ ישראל... כן גם כאן יאמרו, הנה רבנן דארעא דישראל, כבר התירו פרושים את הדבר, למכור החממות לנכרי על ידי היתר המכירה...

ובפרט שיש לחוש גם בחממה למה שחשש החזון איש (סוף סימן כז) שאין גמירות דעת למכור באמת מאות ואלפי עציצים לנכרי, ותהא זו רק הערמת מכירה פיקטיבית...

אחרי כתבי זאת ראיתי שכיוונתי בזה אל האמת, כי ברשימות הרב משה פלס שליט"א ששמע מפי קדוש מרן החזון איש ז"ל כותב: עיין בספר השמיטה הצעה בענין מכירת העציצים החזון איש לא רצה לשמוע בכל זה משום פירצה, עד כאן דבריו, והמדובר היה בעציץ שאינו נקוב.

❖ **מהן שתי הבעיות במכירת עציצים שעליהן מצביע הרב ליברמן?**

107. הרב יוסף אפרתי - הליכות שדה גליון 78 עמוד 23
 במכירה זו אין חסרון של גמירות דעת, דודאי אם הגוי ישלם לו כל הסכום של העציצים יסכים שהגוי יטלם, ואין זה דומה למכירת הקרקע דארץ ישראל דבלבו ובלב כל אדם אין שום מחשבה למכור, מה שאין בנידון דידן.

יחידה א: דין עציץ נקוב ושאינו נקוב

2-1. במשנה נכתב שדינו של צמח הגדל בעציץ נקוב שווה לדינו של צמח הגדל בקרקע, ולכן אם הרים תרומה מזה על זה - התרומה חלה. לעומת זאת אם תרם מעציץ לא נקוב על נקוב, חייב לשוב ולתרום על הגדל בעציץ הנקוב (משום שרמת חיוב התרומה של גידולי עציץ שאינו נקוב נמוכה מרמת החיוב של גידולי עציץ שאינו נקוב). בירושלמי הובאה מחלוקת בין תנא קמא לרבי שמעון: לדעת תנא קמא עציץ נקוב שהונח בכרם נחשב כאילו נזרע שם, וגורם לכרם להיאסר משום כלאיים. ואילו עציץ שאינו נקוב אינו אוסר את הכרם במצב זה, משום שאינו נחשב כמחובר. יהיה הבדל בין העציצים גם לגבי דינים שונים בהלכות תרומות ומעשרות. ואילו לדעת רבי שמעון גם עציץ נקוב אינו אוסר את הכרם משום כלאיים. לדעתו, יש הבדל בין שני סוגי העציצים רק לעניין הכשר זרעים לטומאה, שלגביהם עציץ נקוב נחשב כמחובר. הירושלמי הסתפק מהו הדין לדעת תנא קמא בעציץ שאינו נקוב לענין ברכת המוציא, ולענין סיכוך בסוכות.

6-3. הגמרא במסכת שבת מבארת שלדעת רבי שמעון עציץ נקוב נחשב כתלוש לכל ענין, למעט הכשר זרעים לטומאה, שלגביו התחדש מהפסוק 'כל זרע זרוע' שעציץ נקוב נחשב כמחובר. לדעת תוספות, לפי רבי שמעון עציץ נקוב ייחשב כמחובר גם לגבי כל דין שאינו תלוי בהגדרה של 'שדה', אלא בשאלה אם הוא תלוש או מחובר (כגון להלכות שבת). מהרמב"ם נראה שפסק כחכמים, משום שכתב שעציץ נקוב נחשב כארץ.

מקור הדין לרבנן

8-7. המבי"ט (קרית ספר) ביאר שלדעת חכמים לומדים מהפסוק 'זרע זרוע' לכל שאר הדינים שעציץ נקוב נחשב כארץ. ואילו לדעת המראה הפנים חכמים אינם דורשים מהפסוק 'זרע זרוע' לענין עציץ, אלא מסברא הבינו שעציץ נקוב נחשב מחובר לכל הדינים.

רמת האיסור בעציץ נקוב בשביעית

14-9. נכתב בתוספתא שהרוצה לבדוק זרעים האם הם טובים, יכול לבדוק אותם באדמה בעציץ. אמנם בירושלמי נכתב שמותר לבדוק זרעים רק בגללים בעציץ. הרמב"ם פוסק כדברי הירושלמי. בשלושת המקורות הללו לא נזכר שההיתר דוקא בעציץ שאינו נקוב, ואכן לדעת רדב"ז מותר לבדוק זרעים גם בעציץ נקוב. 'מנחת שלמה' דייק מרדב"ז ומהמעשה רוקח' שהאיסור לזרוע בשביעית בעציץ נקוב הוא רק מדרבנן. אמנם, כתב שחרישה בעפר שבעציץ תהיה אסורה מהתורה, משום שהעפר מחובר לזרעים ונחשב כקרקע. גם הרב טוקצינסקי דן באפשרות שהזריעה בעציץ נקוב אסורה בשביעית רק מדרבנן, אך אינו מכריע בשאלה זו.

איסור דרבנן לזרוע בעציץ שאינו נקוב

16-15. ה'נחפה בכסף' כתב שאסור לזרוע בעציץ שאינו נקוב בשמיטה, גזירה שמא יזרעו בעציץ נקוב. כמו שגזרו לחייב עציץ שאינו נקוב בתרומות ומעשרות מדרבנן, על מנת שאנשים לא יתירו שלא כדין גם עציץ נקוב שחייב בתרומות ומעשרות מדאוריתא. דין זה נכון גם בזמן הזה שהשמיטה נוהגת מדרבנן, על מנת שלא תשתכח תורת שביעית. אולם לדעת ה'מנחת שלמה' אף שגזרו על תרומות ומעשרות בעציץ שאינו נקוב, לא גזרו על שביעית כמו שלא גזרו על ערלה, כי חכמים גזרו רק על דינים הנוהגים כל השנים. ראה לדבריו הוא מביא מדברי בעל המאור.

18-17. במקום אחר כתב ה'מנחת שלמה' שאין איסור ספיחין בעציץ שאינו נקוב. שבט הלוי מפרש שלדעת החזון איש ישנו איסור דרבנן בעציץ שאינו נקוב, כמו בכל הדינים האחרים שיש גזירה דרבנן בעציץ שאינו נקוב. כי אילו לא היה איסור, חכמים היו צריכים לכתוב זאת במפורש.

יחידה ב: הגדרת העציץ הנקוב

שיעור הנקב

27-19. נכתב במשנה ששיעור הנקב המינימלי שבגללו נחשב העציץ כנקוב הוא שיעור 'שורש קטן'. מהגמרא (שבת) ניתן ללמוד שנקב בשיעור 'שורש קטן' גדול מנקב כ'כונס משקה' וקטן מנקב כ'מוציא זיתים'. הרמב"ם פסק ששיעור

'שורש קטן' הוא פחות מכזית, והמאירי הוסיף שהוא רק קצת פחות מכזית. חזון איש כתב שכיון שאין אנו בקיאים בגודל השיעור, לכן אם רוצים שהעציץ לא יחשב כנקוב יש לעשות נקב רק כדי להוציא ממנו משקים. דרך אמונה כתב שאולי בזמננו השרשים התקטנו, ולכן אי אפשר לדעת מהו השיעור. הרב שטרנבוך כתב שגם דרך נקבים קטנים יוצאים שורשים, ויש לחוש שהעציץ נחשב כנקוב. לכן הוא דרש שהנקבים יהיו ממש קטנים עד שיצאו מהם רק מים. 'דרך אמונה' כתב שניתן לעשות חור עד קוטר של 1 מ"מ. הרב רווח כתב שראוי היה להקל בחור בשיעור קרוב לזית, דהיינו עד 2 ס"מ. אבל כיון שאיננו בקיאים היום בשיעורים, למעשה ניתן להקל בחור שקוטרו עד 1 ס"מ, וגם המחמירים אינם צריכים להחמיר בחור הקטן מ-0.5 ס"מ.

הגודל המקסימלי של העציץ הלא נקוב

31-28. הרא"ש (שו"ת) כתב שכרם הנטוע על הגג חייב בתרומות ומעשרות וערלה, משום שהנטיעה היא בדבר קבוע ולא מטלטל. מזה הסיק האגלי טל שצמח הגדל בכלי גדול מאוד עד שאין אפשרות לטלטלו נחשב למחובר, וכמו שפסק הרמב"ם לגבי כלי עץ גדולים, שאינם מקבלים טומאה בגלל שלא ניתן לטלטלם. הרב רווח כתב שאם נקבל שדברי הרא"ש נפסקו להלכה גם לעניין שביעית, ונקבל גם את דברי האגלי טל, יהיה אסור לזרוע בעציצים גדולים שאינם ניתנים לטלטול. עם זאת היריעות או הפוליגלים שפורסים היום על הקרקע, אינם מתבטלים לקרקע, גם אם הם גדולים, כיון שאינם עשויים מחומר הדומה לקרקע וגם נועדו להרחיק מהקרקע. לכן אם יש מתחת לכלי הזריעה הגדולים יריעה כזו, העציץ אינו נחשב כנקוב. וזאת למרות שיתכן שההלכה כדברי הרא"ש וה'אגלי טל'. הרב עמאר כתב שיש הרבה ראשונים שחולקים על הרא"ש, ואפילו לפי דברי הרא"ש רק בניינים כמו גג ועליה נחשבים כמחוברים, אבל עציץ אינו כקרקע אף אם הוא לא מטלטל. וכמו שמוכח מדין ספינה - שיכולה להחשב כעציץ שאינו נקוב, גם אם היא גדולה. ספינה נועדה לנוע ממקום למקום, ולכן לעיתים אינה נחשבת מחוברת, בניגוד לעציץ גדול שאין דרך להזיזו.

יחידה ג: משמעות החומר שממנו עשוי העציץ

36-32. בגמרא (מנחות) מובאת ברייתא הקובעת שישנם הבדלים לגבי הבאת ביכורים בין הצמחים הצומחים בעציץ נקוב לבין הצומחים בעציץ שאינו נקוב; ובין הצומחים בספינה העשויה מעץ לבין אלו הגדלים בספינה העשויה מחרס. בגמרא (גיטין) מובאת משנה אחרת הקובעת שצמחים הגדלים בספינה חייבים במעשרות ושביעית; ולדעת רבי יהודה החיוב חל רק אם הספינה קרובה לקרקעית (גוששת). רש"י ביאר שהגמרא בגיטין עסקה בספינה העשויה מחרס, ולכן היא נחשבת כנקובה. ואילו תוספות פירשו להיפך - שספינה העשויה מעץ נחשבת כנקובה, ועל ספינה כזו מדובר בגמרא בגיטין, ושל חרס אינה נחשבת לנקובה. רמב"ן ביאר שחרס לא מהווה חציצה בין אדמת העציץ והאדמה שמתחתיה, כיון שהוא עשוי ממין האדמה. ה'שפת אמת' ביאר שלדעת רש"י עציצים של עץ או חרס אינם נחשבים נקובים אלא אם יש בהם נקב. דווקא בספינה יש הבדל בין שני סוגי החומרים, כי חרס מחלחל כאשר הוא שקוע במים ולכן נחשב כנקוב, בעוד שעץ אינו מחלחל גם כשהוא שקוע במים.

39-37. פירוש נוסף המבוסס על דברי הירושלמי נמצא בדברי ר"ש, שעצים הנטועים בעציץ של חרס נחשבים כמחוברים לקרקע, ואילו זרעים נחשבים כמנותקים. ההבדל נובע מכך ששורשי העץ אלימים, ומצליחים לחזור גם דרך עציץ שאינו נקוב. רמב"ם פסק שאין מביאים ביכורים ממה שגדל בספינה, ולא כתב חילוקים בין סוגים שונים של ספינות. כנראה שלמד שאין הבדל בין הספינות, ושתייהן אינן נחשבות לנקובות לעניין ביכורים. חזון איש כתב שלהלכה יש להקל כדעת הראשונים שגם עץ וגם חרס נחשבים למנותקים לעניין זרעים (ששורשיהם אינם אלימים). וקל וחומר אם העציץ עומד על רצפה של אבן.

מתכת

40. במשנה (עוקצין) נכתב שצמחים הגדלים בכלים העשויים מגללים או אדמה, נחשבים למחוברים לקרקע ואינם יכולים להיות מוכשרים לקבל טומאה, משום שהשורשים יכולים לצאת מהם אף שאין בהם נקב. ר"ש הוסיף

שאלו היה מדובר בכלי אבנים או שיש הצמח היה נחשב כתלוש, כי השורשים אינם מסוגלים לנקב כלים כאלו. מכאן שלדעתו אבן מנתקת את העציץ מהאדמה שמתחתיו.

43-41. הרב עוזיאל כתב שלדעתו תכונות המתכות דומות לתכונות חרס, ולכן כלי מתכת נחשבים כנקובים. והביא ראייה מהגמרא במסכת מנחות שלא הזכירה ספינה של מתכת כדוגמא לספינה שאינה נקובה. **ראיותיו מוקשות: א. לא נראה שיש קשר בין האטימות לנוזלים ושורשים, לבין מוליכות החום שלה. ב. בזמן הגמרא לא היו ספינות מברזל. ג. אבן דומה לחרס יותר מאשר מתכת, ובכל זאת לפי רבינו שמשון צמח הגדל בכלי אבן שאינו נקוב אינו נחשב כמחובר. הרב ישראלי** כתב שלדעתו פשוט שמתכת נחשבת כמנותקת, ור' שלמה זלמן אויערבך פקפק בזה. הרב ישראלי הביא ראייה מתוספתא שמשמע ממנה שגם באילן יש עציץ שאינו נקוב, ולפי דעת הר"ש שהובאה לעיל, שגם עץ וגם חרס נחשבים נקובים אם נוטעים בהם אילן, איך יש עציץ שאינו נקוב? ולכן חייבים להעמיד שבתוספתא מדובר בעציץ מתכת. והביא ראייה נוספת מהירושלמי. **'משנה הלכות'** כותב שגם פלסטיק ומתכות וודאי נחשבים כמנותקים.

פלסטיק

48-44. ה'מנחת יצחק' כתב שכלים הנעשים מחומר שמקורו מאבנים נחשבים ליכלי אבן, ומה שנעשה מנסורת עץ נחשב לכלי עץ. השואל (בסימן זה) רצה לומר שכיון שפלסטיק עשוי מחומר רך, והשורשים עתידים לחדור דרכו - מה שגדל בעציץ פלסטיק נחשב כמחובר. אולם והמנחת יצחק מחמיר לעניין ערלה גם בכלי פלסטיק, שלא להחשיב אותם כנקובים. גם **'דרך אמונה'** הביא שיש מחמירים בפלסטיק משום שעל חומר כזה לא דיברו חז"ל, ולנו אין אפשרות להכריע. **שבט הלוי** כתב שאם פלסטיק אינו עביר, אז מסתבר שאינו גרוע מחרס שהחזון איש פסק להקל בו. **'ה'תשובות והנהגות'** כתב שאיננו צריכים לחשוש שיריעות פלסטיק מחלחלות, אחרי שהמומחים העידו ואנחנו רואים שמים לא מחלחלים, וכמו שכתב ההגהות אשרי שגם בגד מפסיק מהקרקע. וכן פסק **במשפטי ארץ** שלעניין יניקה דין הפלסטיק כאינו נקוב.

רצפה בקומת קרקע

50-49. ה'מנחת שלמה' כתב שעציץ נקוב שמונח על רצפה של אבן נחשב כמחובר, משום שהרצפה מחוברת לקרקע ונחשבת כחלק ממנה, ולכן אינה חוצצת בפני העציץ. גם לדעת **שבט הלוי** רצפת בלטות בקומת קרקע אינה חוצצת, והוכיח זאת ממעשה שארע לו ששורש מהעציץ נקב את הרצפות. לדעתו בלטות שלנו אינן חוצצות, ורק רצפת אבן ממש חוצצת.

דין עציץ שיוצאים ממנו ענפים ועלים

56-51. נכתב במשנה (עוקצין) שאם נטעו קישות בעציץ שאינו נקוב והנוף (הענפים או העלים) בולט החוצה אל מעל הקרקע - הקשות נטהרת מטומאתה, משום שנעשית כולה כמחוברת לקרקע (כך פירוש המשנה לפי רוב המפרשים. הרמב"ם מפרש את המשנה באופן אחר). **'משנה למלך'** הסיק מזה שהנוף היוצא מצמח הגדל בעציץ שאינו נקוב, נחשב כמחובר לקרקע. **'ה'בית דוד'** חולק על ה'משנה למלך', משום שאין ללמוד מדיני טומאת אוכלין לדינים אחרים, משום שהתורה נקטה כמה וכמה קולות בדיני טומאת אוכלין. מטעם זה, אף אחד מהראשונים והאחרונים לא הזכיר את הדין שחידש ה'משנה למלך'. ה'בית דוד' מוסיף, שיתכן שגם ה'משנה למלך' למד זאת רק לשיטת ר"ש ורש"י במשנה שם ולא לשיטת הרמב"ם בפירושו למשנה שם. **חזון איש** פסק שיש להזהר שלא יצאו ענפים ועלים מחוץ לעציץ. **הרב אלישיב** כתב שאף שה'בית דוד' חלק על ה'משנה למלך' - ה'אגלי טל' פסק כמותו, והביא ראייה מתוספות בגיטין, אלא שגם את הראייה הזו אפשר לדחות כמו שנדחתה ראיית המשנה למלך. אכן, אף שיש לדון לחומרה לגבי עציץ העומד על הגג, שיתכן שנחשב כמחובר כיון שהתקרה עשויה ממלט חול וחצץ, אבל בעציץ הנמצא בתוך הבית יש להקל בגלל ספק הירושלמי, וגם בגלל שמשתמשים ביריעות איטום PVC, וכל שכן כאשר העציץ עצמו אינו נקוב ורק נופו נוטה מעל הרצפה - שיש להחשיבו כאינו

נקוב. **הרב שטרנבוך** כתב שיש לומר שדווקא לעניין ערלה וטומאה מעמד הגידול שבעציץ תלוי ביניקה מהקרקע, אבל בשביעית סיבת הפטור היא בגלל שאין דרך זריעה כד, ולכן אפשר יהיה להקל גם באילן הגדל בעציץ, למרות ששורשיו עשויים לנקוב את העציץ. לדבריו, מטעם זה הרמב"ם הביא רק בהלכות ערלה את הדין שאילן הגדל בעציץ שאינו נקוב נחשב כמחובר, משום שבערלה הולכים אחר היניקה, ולא אחר דרך הגידול (שהרי אילן הגדל בבית חייב בערלה). הרמב"ם לא הזכיר את דין האילן הגדל בעציץ בתרומות ומעשרות, בהם אין חיוב כשנטע באופן שאינו מצוי (שהרי פטורים כשזרעו בתוך הבית). לכן, אף שאנו מחמירים בדיני השביעית בבית, אפשר יהיה להקל בעשיית מלאכות בצמח הגדל בעציץ כשהוא בבית. אמנם הלכה למעשה ראוי להחמיר כאשר הנוף נוטה אל מחוץ לעציץ, ולכן יש לפרוס מסביב לעציץ משטח ניילון המונע יניקה.

יחידה ד: זריעה ונטיעה על הגג

60-57. הרא"ש (שו"ת) נשאל האם אדם שמילא את גגו עפר ונטע עליו כרם חייב בתרומה וערלה, בדומה לנוטע בעציץ שאינו נקוב? הרא"ש השיב שחייב, משום שהפטור בעציץ הוא רק משום שאפשר לטלטל את העציץ, ואין דרך לזרוע כד. אבל כשמלא את הגג עפר ונטע שם - זו נטיעה קבועה, ולכן הגדל על הגג נחשב כמחובר. כראיה הוא מביא משנה במסכת מעשרות, שבצלים שנפלה עליהם מפולת בעלייה נחשבים כנטועים. לכן וודאי שכאשר יש כוונה לנטוע על הגג - זה נחשב כמחובר. **הגר"א** חלק על דברי הרא"ש ודחה את ראייתו מהמשנה שנאמרה לעניין טומאה, ולא לעניין מצוות התלויות בארץ. הדיון במשנה על מקרה שנפלה מפולת אינו המשך של תחילת המשנה (ירקות הנמצאים על הגג), אלא הוא דין חדש שעוסק בירקות הנמצאים בקרקע. **בית דוד** כתב שהגר"א לא חלק על שיטת הרא"ש שעץ הצומח על גג חייב בערלה, משום שחיוב ערלה תלוי בחיבור לארץ, וגם הבית נחשב מחובר לארץ. לדעתו, הגר"א חלק לגבי חיוב בתרומות ומעשרות שחיובם תלוי בכך שהצמח גדל ב'שדה', וצמח הגדל על גג אינו גדל ב'שדה'. להלכה הוא מסתפק אם לפטור ממעשרות, כמו שהגדל בבית פטור ממעשרות, או שדין הגג חמור מדין הבית וחייב במעשרות, מכיון שהגג אינו מכוסה בתקרה. **מנחת שלמה** כתב, שלפי דברי הבית דוד, הגר"א סובר שגג נחשב כקרקע אף שאינו נחשב כ'שדה', כמו שהגדל על אדמת הבית נחשב מחובר לקרקע אף שאינו נחשב כגדל ב'שדה'. וכמו שדין הגדל בבית הוא ספק לעניין שביעית, כך הגדל בגג. ואילו לדעת הרא"ש נהגת שביעית בגג, כי דינו כשדה לכל דבר. אבל, בריכה גדולה שתחתיתה עשויה פח - יתכן שנוהגת בה שביעית מדאורייתא גם לשיטת הגר"א.

63-61. חזון איש פסק כדברי הרא"ש ששביעית נוהגת בגינה על הגג. לדעתו הגר"א חלק על הרא"ש רק במקרה שלא היתה כוונה לגדל צמחים על הגג, אבל כשנטע בכוונה - הגר"א מודה לרא"ש (שנחשב כמחובר וכגדל בשדה). וכמו שכתב הגר"א שלעניין ערלה הרא"ש צודק. **הר צבי** כתב שהחזון איש לא צודק בפירוש דברי הגר"א, כי הגר"א חולק על הרא"ש בכל מקרה גם בזרוע בכוונה, וגם לעניין ערלה (**שלא כדברי הבית דוד**). **הרב אלישיב** כתב שלדעת הרא"ש יסוד החיוב בתרומות ומעשרות הוא שהזריעה תהיה כדרך שהעולם זורעים, ולכן החיוב חל רק בזריעה במקום קבוע, ושם חייב אף שהצמח אינו יונק מהקרקע. ואכן, באגלי טל למד מהרא"ש שגם צמחים הצומחים בכלי גדול שאינו נקוב חייבים במצוות התלויות בארץ (מכיון שהוא נחשב כקבוע, אף שאינם יונקים). לפי זה, צמחים הגדלים בעציץ המונח על הגג פטורים מתרומות ומעשרות, משום שאינם גדלים במקום קבוע. אולם מדברי **חיי אדם** נראה שהבין שלדעת הרא"ש הסיבה שהצומח בגג חייב היא, שהצמחים נחשבים כיונקים מהקרקע היות שהבניין מחובר לקרקע, אף אם הבנין עשוי מחומר המונע יניקה. אבל **בנשמת אדם** כתב שעציץ נקוב שעומד בבית אינו נחשב למחובר אם הבית בנוי מחומר המונע יניקה, וכמו שכתב הרב אלישיב.

אדניות

64. הרב מרדכי רובין למד מדברי הרא"ש שיש לחייב את הגדל באדניות קבועות בכל המצוות התלויות בארץ. אולם כאשר האדניות מקורות יתכן שגם הרא"ש פוטר.

יחידה ה: מצעים מנותקים

67-65. ה'תשובות והנהגות' כתב משטח של ניילון המונח על האדמה אינו מפסיק בין העציץ לקרקע, משום שהמשטח בטל לקרקע, ואין די בכך שהמשטח מונע יניקה, כי צריך שהצמח יגדל במתחם אחר, שאינו מוגדר כקרקע. לכן הוא מחמיר להוסיף עוד משטח מחומר פלסטי, המוגבה מעט מהאדמה, כך שהאוויר המפסיק חוצץ ביניהם. **הרב זלמן נחמיה גולדברג** כתב שאם אין יניקה בגלל יריעות הניילון, אז הגדל שם נחשב כמנותק מהקרקע. לדעתו אף שליריעות הניילון אין 'שם כלי', אין צורך ב'שם כלי' על מנת לחצוץ בין הצמח לקרקע, ודי בכך שהיריעות אינן נחשבות כחלק מהקרקע. גם הרא"ש שחייב את הגדל על הגג, לא נימק זאת בכך שלגג אין 'שם כלי', אלא טעם הרא"ש הוא שהגג עצמו נחשב כחלק מהקרקע כי הוא מחובר לה **(לדעת הרב שטרנבוך יריעות ניילון אינן מועילות לחצוץ כי אין להן 'שם כלי', לדעת הרב גולדברג לא צריך 'שם כלי' כדי לחצוץ, ודי שאין יניקה)**. לדעת **הרב וובר**, אמנם, צריך 'שם כלי' על מנת לנתק מהקרקע, אלא שבפועל הזריעה במצעים מנותקים נעשית בתוך עציצים שיש להם 'שם כלי', ותפקיד יריעות הפלסטיק רק למנוע יניקה של הנוף מהאדמה.

יחידה ו: זריעה ונטיעה בתוך הבית

71-68. **בירושלמי** (ערלה) הובאו דברי רבי ינאי, שאילן שנטעו בבית חייב בערלה ופטור ממעשרות, אך בשביעית יש להסתפק מהו הדין. ה'תורה תמימה' ביאר שהספק בשביעית הוא בגלל שמצד אחד כתוב 'ארץ', ומצד שני כתוב 'שדה' ואלו לשונות סותרים לגבי חיוב בית. **הרמב"ם** פסק לעניין מעשרות שאילן הגדל בארץ פטור מהתורה, אך חייב בהם מדרבנן. **הראב"ד** חלק על הרמב"ם. **מרכבת המשנה** ביאר שמהרמב"ם עולה שספק הירושלמי הוא בדין ה'דאורייתא', ולכן מובן מדוע לא כתב דין זה בשמיטה, שהרי להלכה איסור הנטיעה בשמיטה הוא רק דרבנן, ואין מקום לספק.

75-72. **הרב ברלין** כתב שלהלכה כיון שהירושלמי נשאר בספק, יש להקל באילנות בתוך הבית לפחות לעניין ספיחין בזמן הזה. **מראה הפנים** כתב שהרמב"ם לא הביא את הספק בירושלמי משום שלדעתו הספק הוא רק לעניין ספיחין, וזריעה ודאי אסורה בבית, ולמסקנה יש להקל. **'מראה הפנים' והרב ברלין חלוקים בהבנת הירושלמי, שכן לדעת הרב ברלין הירושלמי הסתפק בכל הדינים, ואילו לדעת מראה הפנים הירושלמי דן רק לעניין ספיחין**. **הרב קוק** כתב שדברי 'מראה הפנים' אינם מסתברים שהרי לא יתכן שהירושלמי דן לעניין איסור ספיחין - שהוא איסור מדרבנן, שהרי הירושלמי הביא פסוקים כראייה לכאן ולכאן. לכן, פשוט שהספק הוא לעניין קדושת שביעית ואיסורי מלאכות בצמח הגדל בבית.

הסוברים שבירושלמי אין היתר לזרוע בבית

77-75. **הרב קוק** התלבט בהבנת ספק הירושלמי, לאור ההבדל בין איסור הלאו של שביעית שבו נאמר 'שדה', לבין מצוות העשה שבה נאמר 'ארץ'. וכתב שתי אפשרויות: א. ברור שאין איסור לאו. הספק הוא ישנה מצוות עשה, כי יתכן שהעשה נגרר אחרי הלאו. ב. איסור העשה של שביעית קיים בוודאי, והספק הוא אם ישנו גם לאו, כי יתכן שהלאו נגרר אחר העשה. לכן לדעתו אין להקל לזרוע בבית שלא במקום הפסד. בהמשך, הוא מקשה מהמשנה שמהירושלמי משמע שכוונתה שבשמיטה אסור לבנות קירוי לעצים ('בתים'), ומשמע שאיסורי שמיטה חלים גם בתוך בתים. הוא מציע שלושה תירוצים לקושיה זו: (א) אם נטעו את העץ בהתחלה בגלוי, הוא ממשיך להחשב כנטוע בשדה, גם אם בנו בית סביבו. (ב) במשנה מדובר בקירוי שאין בו ד' אמות ולכן אינו נחשב כבית. (ג) שתי הסוגיות בירושלמי סותרות זו את זו. לפי הסבר זה הרמב"ם לא הביא את ספק הירושלמי כי הוא העדיף לפסוק לפי הסוגיה שהכריעה שיש איסור שמיטה גם בגידולים שבתוך הבית. **מהדיין בחצי השני של דבריו משמע שהסוגיה הראשונה התלבטה אם יש איזשהו איסור בגידולי בתים, אלא שיש להכריע כסוגיה השניה, שיש איסור לאו בגידולי בתים**. **הרב עוזיאל** כתב באופן דומה שהתורה פטרה את הבית רק מאיסור לאו, ולא מאיסור העשה; וכן שסככה אינה מפקיעה שם 'שדה' ממה שגדל תחתיה, ואינה פוטרת מאיסור שמיטה כלל. **הרב אריאל** מתקשה בדברי הרב עוזיאל שלפי דבריו לא מובן מהו ספיקו של הירושלמי.

78. **ערוך השולחן** כתב שהרמב"ם לא הביא את ספק הירושלמי, משום שניתן לפשוט את הספק מסוגיית הבבלי, שבה נאמר שעציץ שאינו נקוב פטור מן השמיטה. והרמב"ם הבין שדין גידולי בית שווה לדין עציץ שאינו נקוב.
79. **תורת הארץ** כתב שיש 'כלל ופרט וכללי' לעניין המקומות האסורים בזריעה, ובכזה אופן לומדים שאסורים בזריעה כל המקומות שהם 'כעין הפרט - שדה': גג חורבה וחצר הדומים קצת לשדה נכללים באיסור הזריעה, ואילו בית שאינו דומה כלל לשדה אינו נכלל באיסור. אולם נראה שבגג חורבה חייבים במצוות התלויות בארץ אף בלא הלימוד מה'כלל ופרט וכללי'.

ההכרעה בספק הירושלמי

- 80-87. **פאת השלחן** הכריע שיש לפסוק לקולא בספק הירושלמי, כיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן. **רידב"ז** פסק לחומרא שנוהג בעץ הנטוע בבית כל דיני שביעית. ה'משמרת לבית' כותב שלפי זה יש להזהר מליטע עצים בבית, גם בעציץ לא נקוב. **חזון איש** כתב, לעומת זאת, שאפשר להקל בעציץ שאינו נקוב הנמצא בבית, על הצד שזריעה בבית אסורה רק מדרבנן, שהרי יתכן שחכמים לא גזרו איסור בעציץ שאינו נקוב, אם הוא עומד בבית ששם האיסור מדרבנן. עם זאת, אין להקל בזריעה בקרקע הבית עצמו כדעת 'פאת השולחן', למרות שהיום שמיטה נוהגת מדרבנן. כי כיון שספק הירושלמי הוא בהבנת הדין מדאורייתא, יש להכריע בו לחומרא, וממילא גם כשמיטה נוהגת מדרבנן האיסור קיים גם בבית. פרט לכך, יש לחשוש לדברי הרמב"ם שאולי קיים איסור דרבנן בזריעה בעציץ בשמיטה. **תורת הארץ** כתב שספק הירושלמי הוא רק לעניין איסור הלאו, אבל ברור שיש איסור עשה בזריעה בבית. ועוד, שגם אם אין איסור גמור אלא רק ספק, מכל מקום יש איסור מדרבנן בזמן הזה. בספר **קטיף שביעית** כתבו שהרב ישראל הקל רק ב'תרי דרבנן' בבית, (כלומר, במלאכות שאסורות מדרבנן) משום שחשש שהספק הוא רק לעניין הלאו, אך איסור עשה קיים בכל מקרה. **מנחת שלמה** כתב שהגם שלא הזכירו בפירוש בשום מקום שגידולים הגדלים בבית חייבים בתרומות ומעשרות, סמכו על כך שאמרו שעציץ שאינו נקוב חייב, אף שהוא תלוש וגם לא נחשב 'שדה'. וכן לעניין שביעית, אם נפסוק שדיניה נוהגים בעציץ שאינו נקוב, אז הם נוהגים גם כשזרע בבית. ועוד, כיון שהרמב"ם ושאר הפוסקים לא הביאו כלל את ספק הירושלמי, אין להקל למעשה. במקום אחר הוא אומר שבחממה (שעשויה כמו בית) ניתן להקל בעציץ שאינו נקוב, אפילו במלאכות דאורייתא. **במקור הראשון הרב אויערבך דן בזריעה בקרקע הבית, ולכן הוא מחמיר; במקור השני הוא דן בזריעה בעציץ שאינו נקוב בבית, ולכן מקל.**

יחידה ז: הגדרת בית לעניין ספק הירושלמי (דין החממות)

- 88-96. **במשנה (שביעית)** נכתב שמותר לעשות לצמחים 'בתים' רק עד ראש השנה. **רמב"ם** פירש שה'בתים' שעשייתם אסורה לאחר ראש השנה הם סככות שנועדו להגן על הצמחים מגשם ומשמש. ואילו **ר"ש** ביאר שה'בתים' הם גדר סביב הצמחים, אך הוסיף שבירושלמי משמע כרמב"ם. **חזון איש** כתב שבמשנה מדובר על סככות המועילות לצמחים, ואילו ספק הירושלמי על זריעה בבתים הוא באופן שהגידול בבית מזיק לצמחים. **שבט הלוי** כתב שלדעת החזון איש עיקר הבית הוא הכיסוי, ואולי צריך שיהיו גם י' טפחים של מחיצות. לדעת שבט הלוי עצמו יש להחשיב כ'בית' רק אם יש מחיצות גבוהות עשרה טפחים, וכיסוי גמור מלמעלה. **הרב ישראלי** כתב שפטור 'בית' איננו בגלל שהגידול בבית גרוע יותר, אלא בגלל שהתורה חייבה רק את הגדל ב'שדה', גם אם גידולי הבית משובחים יותר. על מנת ליצור 'שם בית' צריך מחיצות ועליהן קירוי. בימינו יש ללכת לקולא מכיון ששמיטה מדרבנן. הרמב"ם השמיט את הספק, משום שהוא עסק בהלכות שביעית שנוהגות מהתורה, וכיון שמהתורה יש להחמיר - אין הבדל בין החיוב בבית לחיוב בשדה. **לדעת הרב ישראלי ניתן להקל בבית גם אם הוא מועיל לצמחים, בעוד שלדעת החזון איש אפשר להקל רק אם הבית מזיק לצמחים. ה'מנחת יצחק' הביא שיש שכתבו שחממות אינן נחשבות כ'בית' משום שהן מיועדות לגידול צמחים, ויש להחמיר בזה. ה'מנחת יצחק חולק על הרב ישראלי בהגדרת החממה. ה'תשובות והנהגות' כתב שגם לפי החזון איש אין לחממה גדר 'שדה', מכיון שהחממה מונעת מהצמחים תנאי גידול מיטביים, ומגדלים בחממות רק כדי לשמור מתולעים. הרב עובדיה יוסף כתב בשם הרב עמאר, שיש מקום לומר שחממות של היום לא יחשבו כבית לעניין ספק הירושלמי, אולם למעשה שניהם מכריעים שיש לחממה דין בית. גם הרב פישר הסכים להיתר החממות, משום שהחממות ממעטות את**

השמש וגורעות מאיכות הפירות. בנוסף לכך, גם אם החממות מועילות, הרי אנחנו לא דורשים טעמא דקרא (שהתורה פטרה בית רק משום שהבית מפריע לגידולים), ודי בכך שלחממות יש שם 'בית'. הרב עובדיה יוסף העיר על כך, שבמקום שיוצאת חומרא גם אנו דורשים טעמא דקרא. **התשובה הראשונה של הרב פישר מתמודדת רק עם הסברה שחממה מועילה לצדדים, ולא עם הסברה שחממה הפכה לדרך גידול רגילה. תשובתו השניה מתמודדת עם שתי הסברות.**

יחידה ח: הזת עציץ או שינוי מעמדו ההלכתי

102-97. בגמרא (שבת) נכתב שעציץ המונח על קרקע - אסור להגביהו ולהניחו על יתדות בשבת, או להורידו מהיתדות לקרקע. ה'מנחת שלמה' כתב שלפי זה אסור גם להגביה עציץ נקוב מהאדמה בשמיטה ולהורידו בחזרה, מכיון שמעשה זה נחשב כזריעה. אמנם, יתכן שכיון שההגבהה היא מצב זמני, והיא תגרום לקלקול בעציץ לאחר זמן ממושך - אולי פעולת ההורדה אל הקרקע נחשבת כ'אוקמי אילנא' ומותרת, למרות שהיא מונעת רק הפסד קטן. ובבית מקורה ניתן להקל יותר. כמו כן, במילואים הוא כתב שמותר גם להוציא עציץ מבית לקרקע שמחוצה לו לצורך סידור הבית וכדומה, היות שאינו מתכוון לשפר את מצב הצמח, כי 'אינו מתכוון', ובפרט כשניכר שלא עושה זאת לשם השבחת היניקה. **חזון איש** כתב שאסור להסיר את התקרה מעל זרעים בשביעית, משום שפעולה זו היא תולדת 'זורע'. **מנחת שלמה** כתב שאין לאסור פעולה הגורמת שהמקום יהפוך ממקום שפטור מדיני שביעית למקום שחייב בהם, כי שינוי מעמד הלכתי לא נחשב לעבודה. לכן, הזת העציץ ממקום פטור למקום חיוב מותרת, אם אין בה משום זריעה. למעשה, אין להגביה עציץ לגובה ולהורידו אחר כך, כמו בדיני שבת, כי פעולה זו נחשבת לזריעה. אבל כשצריכים לעבור דירה מותר להעביר את העציץ (אף שהיה מונח על רצפת אבן) בגובה יותר מ' טפחים, כך שהעברת העציץ מעל האדמה אינה נחשבת כזריעה. והרוצה להחמיר - יסתום את הנקבים שבתחתית העציץ. הסרת תקרה מעל גבי עציץ אסורה רק אם היא נעשית כדי להועיל לעציץ. **מקור זה הוא המשך של התשובה דלעיל, אך במילואים סובר הרב אויערבך שהגבהת עציץ והורדתו לארץ אינה נחשבת כזריעה לעניין הלכות שביעית. ולפי זה כשעובר דירה אינו צריך להגביה העציץ לגובה ' טפחים, ואינו צריך לסתום הנקב. ה'תשובות והנהגות' כתב שהמבנה נחשב 'בית' גם כשהתקרה לא קבועה, וגם אם התקרה מיועדת רק לחלק מעונות השנה. הרב שיינברג כתב שמוזר לומר שהסרת התקרה תחשב לזריעה ממש, שהרי היא דומה יותר להשקייה, ואין הוכחה שגזרו גם כשמוסיפים שבח חשוב.**

103. **הרב טוקצינסקי** כתב שאין איסור להוציא עציץ מחוץ לבית, וגם אפשר להרים עציץ שעומד על קרקע ולהניחו על יתדות. לדעתו אין לדמות דיני שביעית לשבת, שכן בשביעית אין ציווי על האדם אלא על האדמה. לכן אין איסור להניח עציץ כשהאדמה שובתת, וכמו כן העציץ נזרע רק לאחר זמן ולכן אין איסור, וכן שביעית בזמן הזה דרבנן. מכיון שגם בעציץ נקוב אין איסור תורה - אין איסור להניח עציץ על הקרקע. יצירת נקב בעציץ המונח על הקרקע, אינו נחשב לזריעה אלא לגרמא. גם אין איסור להעביר עציץ ממקום למקום.

יחידה ט: מכירת עציצים לגוי

107-104. ה'מנחת שלמה' כתב שמסתבר שאין איסור 'לא תחנם' כשמוכרים עציץ לגוי, גם אם יש בו זרעים או אילנות, כיון שאינם קבועים בארץ. **שבט הלוי** כתב גם הוא שאין איסור לא תחנם. **הרב דוד לאו** כתב שהמכירה בחממות נועדה לפתור שני חששות: א. שמא יריעות הפלסטיק שתחת העציצים ניקבו. ב. אולי חלה קדושת שביעית גם על גידולי בית. לדעתו, מכירת העציצים אינה מועילה לפתור את החשש השני, אלא צריך למכור את הקרקע. **הרב ליברמן** כתב שאין למכור את העציצים לגוי, שכן יש חשש שהיתר המכירה של קרקעות ממש, יתרבה אם יתירו אותו בעציצים. כמו כן, אין גמירות דעת במכירת העציצים. והוסיף שראה ברשימות בשם היחזון איש שאין למכור עציצים, משום שזה עלול לפתוח פתח ל'היתר המכירה' בקרקעות. **הרב אפרתי** כתב שבמכירת עציצים אין חסרון של גמירות דעת, כיון שאם גוי ירצה לשלם למוכר את המחיר המלא של העציצים - המוכר יסכים לכך, בניגוד להיתר המכירה בקרקעות ממש, שבעל הקרקע אינו רוצה למכור את אדמתו גם אם יקבל תמורתה את מלא שוויה.

1. מאיזה מקור למדו חכמים את הדין שעציץ נקוב נחשב כמחובר?

- א. קרית ספר - מריבוי הפסוק 'וכל אשר יגע על פני השדה'; מראה הפנים - בפסוק 'ושבתה הארץ שבת' יש ריבוי שאסור גם לזרוע בעציץ, ומכאן שעציץ הוא כמחובר.
- ב. קרית ספר - מריבוי הפסוק 'זרע זרוע אשר יזרע' למדו לכל הדינים שעציץ נחשב כמחובר. מראה הפנים - מסברא למדו שעציץ נקוב נחשב מחובר לכל עניין.
- ג. קרית ספר - הדין הוא מדרבנן. מראה הפנים - המקור הוא מעבודה זרה בה נאמר 'לא תטע לך אשרה כל עץ' ולמדו מגזירה שוה לכל מקום שנאמר בו עץ, שמדובר גם על עץ הצומח בתוך עציץ.
- ד. קרית ספר - בכלאי הכרם כתוב 'פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע' - מכאן נלמד שגם עציץ המלא חול וזרעים נחשב כקרקע. מראה הפנים - למדו זאת מסברא שהכלי לא מנתק אם יש בו חורים, משום שהוא לא נחשב לכלי.

2. מהי שיטת רדב"ז בזריעה בעציץ נקוב בשמיטה?

- א. הזריעה אסורה מדאורייתא רק אם הנקב גדול.
- ב. כשזרוע מול הנקב האיסור דאורייתא, כשזרוע בצד הנקב האיסור דרבנן.
- ג. הזריעה אסורה מדרבנן, ולא מדאורייתא.
- ד. תמיד הזריעה אסורה מדאורייתא.

3. האם חכמים גזרו שעציץ שאינו נקוב יהיה חייב בתרומה ושביעית? ואם ישנו הבדל בין תרומה לשביעית, מדוע הוא קיים?

- א. 'נחפה בכסף' - גזרו בשניהם; 'מנחת שלמה' - לא גזרו בשביעית, משום שאיסורה אינו קיים כל השנים.
- ב. 'נחפה בכסף' - לא גזרו בכלל איסורים דרבנן; 'מנחת שלמה' - בתרומה לא גזרו, בשביעית גזרו בגלל שראו שאנשים מזלזלים בהלכותיה.
- ג. 'נחפה בכסף' - בשביעית גזרו, ולא בתרומה, משום שתרומה חמור איסורה לאנשים שהיא באיסור מיתה, ולא צריכה חיזוק; 'מנחת שלמה' - בהתחלה גזרו רק בתרומה שהיא חמורה, אחר כך גזרו גם בשביעית כי ראו שהיתה שביעית קלה בעיני לאנשים.
- ד. 'נחפה בכסף' - גזרו בשביעית ולא בתרומה, משום שתרומה רק כהנים אוכלים, ו'כהנים זריזים'; 'מנחת שלמה' - גזרו בתרומה ולא בשביעית משום שלא רצו להוסיף איסורי שביעית, שגורמים לאנשים לאכול פחות מהפירות הקדושים בקדושת השביעית.

4. מהו גודל החור שגורם לעציץ להחשב כנקוב?

- א. גודל החור - כדי שיצא בו רימון אחד, יותר גדול ממוציא זית.
- ב. גודל החור - כעדשה, קצת גדול יותר מחור המוציא משקה.
- ג. גודל החור - כגריס, כמו לעניין כתמים בהלכות נדה.
- ד. גודל החור - כדי שיצא בו שורש קטן, קצת יותר קטן ממוציא זית.

5. מה דין הזרוע בעציץ שאינו נקוב שנפחו גדול מארבעים סאה?

- א. אין הבדל בין פחות מארבעים סאה ליותר, בשניהם מותר לזרוע בעציץ שאינו נקוב.
 ב. לדעת האיגלי ט"ל עציץ כזה נחשב כמחובר לקרקע, ואסור לזרוע בו כמו שאסור לזרוע בעלית גג; הרב עמאר חולק כי א. מותרת זריעה בעליית גג. ב. גם האוסרים זריעה בגג, יודו בעציץ שאינו מחובר לאדמה שהוא נחשב כמנותק.
 ג. נפח העציץ אינו משמעותי, אלא אם כשזורעים לא רואים את אחת המחיצות, זה אסור מדאורייתא, ואם רואים את המחיצות, הזריעה אסורה מדרבנן.
 ד. לדעת האיגלי ט"ל עציץ כזה נחשב כמנותק א. משום שאין יניקה. ב. משום שזה נחשב כבית ולא כשדה. הרב עמאר חולק, משום שעציץ שנחשב למחובר לקרקע לא צריך יניקה.

6. האם ספינה של חרס נחשבת כעציץ נקוב, או כעציץ שאינו נקוב לעניין מצוות התלויות בארץ?

- א. רש"י - נקוב. תוספות - אינו נקוב. ר"ש - לעניין זרעים - לא נקוב, לעניין עץ - כנקוב. וחזון איש מקל כשיטתו.
 ב. מכיון שהיא שטה במים היא נחשבת תמיד כעציץ שאינו נקוב, בלי תלות בחומר שממנו היא עשויה.
 ג. רש"י ור"ש - ספינה עומדת - נחשבת נקובה, שטה - לא נקובה. תוספות - בכל מקרה היא נחשבת נקובה משום שהחרס נחשב למין האדמה.
 ד. רש"י ותוספות - ספינה הקרובה לקרקע נחשבת כעציץ נקוב, וספינה הגבוהה מהקרקע כעציץ שאינו נקוב. ר"ש - בגלל שיש ספק אילו סוגי צמחים נחשבים כמחוברים לכן יש להחמיר בכל הצמחים שיחשבו כמחוברים, וכעציץ נקוב.

7. האם עציץ ממתכת נחשב לעציץ נקוב או לא?

- א. כיון שלא הוזכר בחז"ל דין המתכת, הרב ישראל, ה'משנה הלכות', והרב עוזיאל מחמירים שיחשב כעציץ נקוב.
 ב. הרב ישראלי והרב עוזיאל - עציץ שאינו נקוב משום שהוא מנותק. 'משנה הלכות' - מותכת נחשבת לעציץ נקוב משום שאין להקל יותר ממה שכתבו חז"ל.
 ג. הרב עוזיאל - עציץ שאינו נקוב, כמו שברזל הורג בכלשהו. הרב ישראל וה'משנה הלכות' - עציץ נקוב משום שמוסיפים למתכת חומרים רבים כמו אבן ועץ שאינם מנתקים את היניקה.
 ד. הרב ישראלי ו'משנה הלכות' - כעציץ שאינו נקוב, הרב עוזיאל - כעציץ נקוב.

8. האם עציץ בקומת קרקע (רצפת אבנים) נחשב כמנותק לדעת ה'מנחת שלמה' ו'שבט הלוי'?

- א. 'מנחת שלמה' - נחשב כמנותק כי הרצפה מפסיקה. 'שבט הלוי' - הרצפה עשויה מאבנים ואבן אינה מנתקת.
 ב. לדעת שניהם הוא נחשב כמחובר משום שהרצפות נחשבות לחלק מהקרקע, או בגלל שהן לא חוצצות בפני השורשים.
 ג. 'מנחת שלמה' - אם בין הבטון לרצפות יש חול, העציץ נחשב כמחובר, 'שבט הלוי' - עציץ נחשב כמנותק בגלל השכבות של הרצפה שיש בין האדמה אליו.
 ד. 'מנחת שלמה' - נחשב כמחובר משום שאבן הוא חומר שאינו מנתק יניקה. 'שבט הלוי' - מנותק משום שאבן הוא חומר מנתק.

9. באיזה נושא עוסקת המשנה שכתבה שעלים וענפים היוצאים מחוץ לעציץ שאינו נקוב נחשבים כמחוברים לקרקע?

- א. גט המחובר לקרקע, שהמחובר לקרקע 'מחוסר קציצה'.
 ב. עיר הנדחת, שכל המחובר לקרקע לא חייב בשריפה.
 ג. טומאה וטהרה, שהמחובר לקרקע לא מוכשר לקבל טומאה.
 ד. כלאי הכרם, שרק גידולים שמחוברים לקרקע גורמים לכרם להיאסר.

10. מהי מחלוקת ה'בית דוד' וה'משנה למלך' בנוגע לעלים היוצאים מעציץ שאינו נקוב בשמיטה?

- א. 'משנה למלך' - העלים מחשיבים גם את העציץ כמחובר לקרקע. 'בית דוד' - העלים עצמם נחשבים למחוברים והעציץ נחשב לתלוש.
- ב. 'משנה למלך' - אם יצאו רוב העלים והענפים החוצה העציץ נחשב לעציץ נקוב, אם מיעוט יצאו - העציץ וגם העלים נחשבים כעציץ לא נקוב. 'בית דוד' - לעניין קדושת הפירות נחשב כמחובר, בגלל הענפים, לעניין איסורי המלאכה נחשב תלוש, בגלל השורשים.
- ג. לדעת ה'משנה למלך' יש ללמוד מהמשנה שהם נחשבים כמחוברים לקרקע, ואילו לדעת ה'בית דוד' אין ללמוד מהמשנה, משום שהיא עסקה רק בהלכות טומאה וטהרה.
- ד. 'משנה למלך' - משערים אם העלים יכולים לחיות לבדם מהענפים הנמצאים חוץ לעציץ, ואם כן הם נחשבים למחוברים לקרקע. 'בית דוד' - זה תמיד נחשב חיוב ופטור מעורבים, ויש להחמיר כי לא ניתן להכריע מה דינו בשמיטה.

11. מהו טעם הרא"ש לחייב בערלה עץ הצומח בגג?

- א. משום שעץ יונק תמיד בכל מקום בו הוא נמצא.
- ב. משום שיש חשש שאנשים יחליפו בשדה, כי גג זה דומה לשדה.
- ג. משום שתמיד יש בגג הבית מרזבים וחורים אחרים שמחשיבים את הגג כמחובר לקרקע שמתחת לבית.
- ד. משום שהזורע בגג זורע במקום קבוע, ולא מיטלטל, ולכן זה נחשב כמו זורע באדמה.

12. האם מותר להניח בשמיטה אדניות הקבועות לחלון הבית?

- א. הרב רובין הסתפק בדינם כי אולי הרא"ש אסר רק במקום פתוח, ובמקום מקורה הוא מקל כדין בית.
- ב. אדניות עם חור - מותר, אדניות בלי חור - אסור (כדין עציץ נקוב ולא נקוב).
- ג. אם האדנית נמצאת ישירות מעל הקרקע אסור להניחה, אם היא נמצאת מעל בית אחר מותר להניחה.
- ד. אדנית שיש בה עצים - אסור, אדנית עם זרעים או פרחים - מותר.

13. מהו הדין לדעת הירושלמי באילן הנטוע בבית לגבי ערלה מעשרות ושביעית?

- א. ערלה - חייב, מעשרות - פטור, בשביעית - ספק.
- ב. ערלה - פטור, מעשרות - פטור, שביעית - חייב.
- ג. ערלה - חייב, מעשרות - חייב, שביעית - ספק.
- ד. ערלה - פטור, מעשרות - פטור, שביעית - ספק.

14. מהי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לגבי חיוב מעשרות באילן הנטוע בבית?

- א. רמב"ם - אסור להפריש, כדי שלא יתבלבלו ויפרישו ממנו על אילן הנטוע בשדה. ראב"ד - חייבים להפריש.
- ב. רמב"ם - פטור מדאורייתא וחייב מדרבנן, ראב"ד - פטור לגמרי.
- ג. רמב"ם - פטור. ראב"ד - בצמחים שבהם יש חיוב דאורייתא, צריך להפריש בבית מדרבנן, בצמחים שבהם החיוב מדרבנן - אין חיוב להפריש בבית.
- ד. רמב"ם - בבית שום עץ לא נחשב 'נלקט כאחת' ולכן תמיד יהיה פטור גם מדרבנן. ראב"ד - 'נלקט כאחד' זהו דין כללי החל על מין העץ, ולכן מין החייב במעשרות יהיה חייב גם בבית מדרבנן.

15. מדוע לדעת הרב קוק הרב עוזיאל ו'תורת הארץ' יתכן שאין ללמוד כל היתר מהירושלמי דיני שביעית בבית?

- א. כי הירושלמי עסק בדין הדאורייתא, אבל מדרבנן וודאי שיש איסור באילן הנמצא בבית.
- ב. הירושלמי דיבר לפי מי שסובר שהתורה נדרשת ב'ריבוי ומיעוט וריבוי', אך להלכה התורה נדרשת ביכלל ופרט וכללי, ואז יש להחיל דיני שביעית גם בבית.
- ג. כי נראה שהמשנה שפסקה 'עושים להם בתים' חולקת על הירושלמי, וכנראה הירושלמי הסתפק רק לפי הסוברים ששמיטה היום נוהגת רק ממידת חסידות.
- ד. משום שיתכן שספק הירושלמי הוא רק לגבי איסור הלאו בשביעית אבל על איסור העשה עוברים בכל מקרה.

19. מהי הבעייה שמעלה הרב ליברמן במכירת עציצים לנכרי?

- א. יש איסור 'לא תחנם' גם במכירת מחובר לקרקע.
- ב. חל איסור על כל מכירה לצורך הפקעת מצווה, וקל וחומר הפקעת מצוות שמיטה.
- ג. המכירה נחשבת כמכירת הערמה, ולכן היא בטילה.
- ד. יש חשש שהיתר המכירה יתפשט גם לקרקעות ממש.

20. מדוע לדעת הרב אפרתי מכירת עציצים טובה ממכירת קרקע בעניין חסרון גמירות דעת מצד המוכר?

- א. משום שלקרקעות אין דין אונאה, המוכר חושש שיונו אותו, אבל במטלטלין שבהם יש דין אונאה, אם יונו אותו, הוא יוכל לבטל את המכירה.
- ב. משום שאם אכן ירצה הגוי לקנות את העציצים, היהודי יסכים, מה שאין כן בקרקע שהיהודי אינו מסכים באמת למכור את אדמתו.
- ג. משום שעציצים הם 'מטלטלין' ומכירת מטלטלין אינה מצריכה גמירות דעת, אלא רק מעשה קניין.
- ד. במכירת קרקעות המוכר מבין מה הוא עושה, ונמצא שהוא מתכוון לחטוא במזיד באיסור 'לא תחנם'. ואילו במכירת עציצים המוכר לא מבין את היתר המכירה, ולכן נחשב רק כעבירה בשוגג.

תשובון:

1. ב	11. ד
2. ג	12. א
3. א	13. א
4. ד	14. ב
5. ב	15. ד
6. א	16. ג
7. ד	17. ב
8. ב	18. א
9. ג	19. ד
10. ג	20. ב

16. איך יש להכריע בספק הירושלמי בזריעה בבית בשמיטה לדעת פאת השלחן, ולדעת החזון איש?

- א. פאת השלחן - ספק איסור לחומרא; חזון איש - יש כאן גם דיני ממונות משום שהשאלה למי הפירות שייכים היא שאלה ממונית, לכן אין חובה להפקיר את הפירות, אך אסור לעבוד.
- ב. פאת השלחן - בשמיטה בזמן הזה יש להקל בעבודות דרבנן, ולהחמיר בעבודות דאורייתא; חזון איש - יש להחמיר בכל העבודות, משום שזה נחשב כספק תקנה ולחומרא.
- ג. פאת השלחן - כיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, הולכים לקולא; חזון איש - יש להתייחס לספק כספק שהוכרע לחומרא, משום שעיקר הספק כבר בדין מדאורייתא.
- ד. פאת השלחן - אין הכרעה ברורה, ולכן יש להחמיר; חזון איש - כיון שהרמב"ם לא הזכיר את הדין לעניין שמיטה נראה שהקל, כי אם היה מחמיר היה לו להזכיר את הדין הזה.

17. מהי הטענה שהועלתה ב'מנחת יצחק' ובי'ביע אומר' לכך שחממות של ימינו לא יחשבו כבית?

- א. חממות של ימינו עשויות מיריעות בד או ניילון, ולכן לא נחשבות לבית.
- ב. כיון שהחממות מיועדות לזריעה והשימוש בהן הפך לשגרה, דינן כשדה ולא כבית.
- ג. החממות נקרעות לעיתים קרובות, ובית שאינו מגן מפני הגשמים אינו נחשב לבית.
- ד. בדרך כלל גג החממה אינו ישר, וזה נחשב לאוהל עראי שאינו נחשב כבית.

18. מדוע לדעת הרב טוקצ'ינסקי יש להתיר להוציא עציץ מהבית לשדה בשמיטה, למרות שבשבת אסור?

- א. כי שביעית בזמן הזה דרבנן, וגם אם היה דאורייתא יתכן שלשים עציץ על האדמה בשמיטה נחשב לגרמא, ופרט לכך האיסור בשביעית הוא על הארץ ולא על האדם.
- ב. משום שבשבת גזרו על כך כי יש כל שבוע, ואילו שמיטה יש רק פעם בשבע שנים ולא גזרו.
- ג. משום שבשבת זריעה היא אב מלאכה, ובשביעית היא רק תולדה.
- ד. כל התשובות נכונות.

